

O'zbek xalq dostonlari

“SHARQ” NASHRIYOT-MATBAA AKSIYADORLIK
KOMPANIYASI BOSH TAHRIRIYATI
TOSHKENT — 2006

Aytuvchi: **Rahmatulla shoir Yusuf o'g'li**

Nashrga tayyorlovchilar:

To'ra Mirzayev va Zubayda Husainova

T a h r i r h a y ' a t i:

Omonulla Yunusov (hay'at raisi), Ahror Ahmedov (hay'at raisi o'rinbosari), Mamatqul Jo'rayev, Erkin Malikov (hay'at kotibi), To'ra Mirzayev, Abiir Musoqulov, Muhammadali Qo'shmoqov, Shomirza Turdimov, Ibodulla Shoymardonov

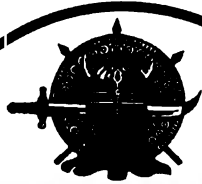
R a s s o m:

Temur Sa'dullayev

Go'ro'g'li: O'zbek xalq dostonlari / Aytuvchi Rahmatulla shoir Yusuf o'g'li; Tahrir hay'ati: O. Yunusov, A. Ahmedov, M. Jo'rayev va boshq./ Rassom T. Sa'dulla. — T.: Sharq, 2006. — 448 b.

“Go'ro'g'li” turkumi dostonlari yuzga yaqin xilma-xil mazmundagi asarlarni o'zida birlashtirgan ulkan silsiladir. Xalq baxshilari bu turkumga kiruvchi dostonlarni sevib kuylab kelganlar. Ushbu jildga Rahmatulla shoir Yusuf o'g'lidan yozib olingan 27 doston kiritildi. Ularda afsonaviy xalq qahramonining tug'ilishi, uning bahodirona yoshligi, jasoratlarga to'la hayoti, ozodlik o'lkasi — Chambil shahrining bunyod etilishi, asrandi farzandlar — Hasanxon va Avazxonlarning Chambilga keltirilishi, ularning bahodirliklari turli-tuman sarguzashtli voqealar girdobida tasvirlanadi. Dostonlar qahramon va sevimli yor sadoqati, ota-ona va farzand burchi, birodarlik va do'stlik, ona yurtga muhabbat masalalaridan bahs etadi. Har bir doston badiiy mukammalligi va jozibadorligi bilan kitobxonni o'ziga jalb eta oladi.

BBK 82.3(5U)

SHOQALANDAR

Xuroson ikkiga bo‘linib, biri Go‘ro‘g‘li sultonga qaytib, biri Xunxorning qaramog‘ida qolgandan keyin, Xunxor yoqdagi qizilbosh Xurosoniga Nishopur hokimi Mamadalibek podsho bo‘lib, Nishopurni o‘ziga poytaxt qilib, Xunxorga toj-u xirojini to‘lab yotar edi. Ammo Mamadalibek bekluk vaqtida juda tartibchil, qattiqqo‘llik bilan, iloji bo‘lsa, shahriga bitta ham begonani yondashtirmay, ish tutar edi. Yurtini suv sepganday toza tartibga solib, tuf desa, tufligi yerga tushmaydigan qilib qo‘ydi. Mamadalibek o‘z yurtini toza tiklab bo‘lgandan keyin xazinasini boyitib olmoqchi bo‘lib, o‘nta bir, yigirmata bir, o‘ttizta bir, qirqta bir — to‘da-to‘da sipohilarini savdogar sifatida turkman yurtiga yuborib, yuborgan sipohilari turkmandan mol-u odam o‘lja qilib ketar edilar. Shuytib, turkman yurtidan mol, odam yo‘qoladigan bo‘lib qolib, Go‘ro‘g‘li sulton qirq yigitlarini o‘ntadan bo‘lib, chegaraga yaqin gazalarga poyloqchi qilib qo‘ydi.

Kunlardan bir kun Mamadalibekning bir to‘da josus sipohilari ko‘p qo‘y, tuya haydab o‘tayotib, yigitlarning qo‘liga tushib qoldi. “Bu qo‘y va tuyalarni Yovmit bilan Chambilning bozoridan oldik”, — deyishib qirq yigitni aldab o‘tib ketmoqchi bo‘lganiga qaramay, qirq yigit sipohilarni mahkam tutib, bir-ikkitasini yuborib, Yovmit bilan Chambil bozorini: “Shunday-shunday odamlar falon kunlarda kelganmi edi”, — deb surishtirdi. Unday odamlar Yovmit bilan Chambilning bozoriga kelmagan chiqibdi. Shuytib, nishopurlik sipohilar yolg‘onchi bo‘lib qolib, qirq yigit ularni gunohkor qilib, har qaysisini qirq bir qamchidan urib, boshlig‘ini sakson bir qamchi urib, mollarini tortib olib, piyoda qilib, barining qo‘lini orqasiga bog‘lab: “Ko‘rgan-bilganlaringni podshohlaringga aytib boringlar”, — deb chegaradan o‘tkazib narvoqqa haydab yubordi. Mamadalibekning o‘z yurtlariga qaytib, Nishopurga yetib, bu voqealardan Mamadalibekning ko‘zi ochilib, vazirlari bilan maslahat qilib ko‘rdi. Shunda vazirlari Mamadalibekka: “Taqsir, o‘zingiz bir chekkasini bilasiz. Go‘ro‘g‘li murdor bir ko‘p zo‘r, shashti baland odam. Xunxorday shahanshohni necha marta shoshirgan, ovozasini yetti qirondan oshirgan odam. G‘irko‘k oti, ikki parizodi doim unga yor, har ishga madadkordir. Avvali shunday xatarli dushmanga indamay tinchgina yashay berishing kerak edi. Endi arining uyasiga teginibsan. Adisari, nima bo‘lsa bo‘libdi. Endi bunday xatarli arining uyasini tubi bilan quritmasang, iloj yo‘q”, — dedilar. Mamadalibek: “Go‘ro‘g‘li murdorni qanday qilib tubi bilan quritsa bo‘lar”, — deb vazirlaridan so‘rganida: “Uyasiga o‘t qo‘yib, ya‘ni yo parizod xotinlarini, yo G‘irko‘k otini qo‘lga olinsa, undan keyin Go‘ro‘g‘li murdorning qanotlari singan hisoblanib, uyasi kuygani shu bo‘ladi. Ammo Go‘ro‘g‘li murdorning parizod xotinlari juda ham ziyrak, soq qo‘rg‘urlardir. Qilning qimirlaganini sezib qo‘yadi. Har nima bo‘lsa ham, G‘irko‘k oti ming tulpor bo‘lganda ham, hayvon zod, bir iloj qilib, ana shu G‘irko‘k otini qo‘lga olsang, keyin Go‘ro‘g‘li murdorning qo‘lidan hech ish kelmaydi. So‘ngroq yana bir maslahatlashib: “Chambil-pambil bilan Go‘ro‘g‘li murdorni yo‘q qilib yuborarmiz”, — deb maslahat berdilar. Shunda Mamadalibekning vosvos tomirlari qo‘zg‘olib: “Kimda kim Go‘ro‘g‘li murdorning otini o‘g‘irlab keltirib bersa, hozir naqd ming tilla beraman. Keyin nima mukofotlar bersam, o‘zim bilaman”, — deb shu gapni barcha sipohilarining o‘rtasiga tashladi. Ammo hech kim bunday xatarli ishga yurak bog‘lay olmay, oxir ham Mamadalibekka: “Taqsir, bu ishni Hubbil maston bajarar”, — deyishdilar.

Nishopurda yoshi saksondan oshgan, shaytonga necha marta yondoshgan, quloqlari teskariga bitgan, iyagi cho‘kich-cho‘tday bo‘lib qayqayib, manglayidan oshib ketgan. Nishopurdagi barcha avbosh-beboshga ustoz, og‘zida bitta tishi bo‘lmasa ham, qo‘lginasida chanqovuz-soz. Alinchak-yalinchak, oq yalov-ko‘k yalov, o‘zi saksondan oshsa ham, hali kiygan kiyimi kelinchak. O‘zini upa-elik bilan, har xil ilm-u hunar bilan yoshga o‘xshab yuradigan Hubbil maston degan bir haddili zo‘r jodugar kampir bor edi. Bundan avval ham Mamadalibekning ana shu Hubbil mastonga ishi tushgan edi. “Hubbil maston bajarmasa, mening bu ishimi hech kim bajara olmaydi”, — deb Mamadalibek darrov Hubbil mastonga odam yubordi. Hubbil maston amri podshoh vojib, deb cho‘loq eshagiga teskari minib: “Yo, huv, yo, men, huv, bir man, huv, g‘oyibdan bergin, man, huv, bug‘daydan bir xirmon, huv, o‘zimdan boshqa kun ko‘rmasin, bari bo‘lsin yak-

yo'lida devona, makonim mozoriston bilan vayrona, qayda bo'lsa, ajalim yetsa, xoki gujo odamman. Nishopur, Mashhadisharif Karbalo ziyoratgohimdir. Bilgan bilar, bilmagan na qilar. Qadamim yetgan uylarga balo va qazo dorimagay. Qani, birodar, bir choynak choyingiz bilan bitta noningizni bizday darvish harobatidan darig' tutmasangiz", — deb bir hovliga to'g'ri bo'ldi. Hovlidan bir ayol bilan bir erkak chiqib: "Keling-keling, maqsadingiz bir choynak choy bilan bitta non bo'ladigan bo'lsa, choy tayyor, faqat bizlarning haqimizga bir yaxshi duo qilib, fotiha berib ketsangiz bo'пти", — deb turdilar. Shunday anoyi kishilarni axtarib yurgan u darvishsifat odam: "Bilaman, ko'ngillaringda nima gap bor ekanini bilaman. Ey, xudo, menday xarobati bandaning duosini yerda qoldirma. Befarzandlarga farzand ato qil. Sening fazl-u karomating benihoyat. Lekin men sizlarga o'z karomatimni ko'rsatmasam, ko'ngillaring orom olmagay", — deb darrov yetti dona tuxum talab qildi. Uy egalari darvishni tavof qilib, ichkariga kirgizdilar. Uy egasi darvishsifat odamga non qizdirib berib, choy suzib o'tirdi. Uy egasining ayoli bo'lsa, darhol katakdan yettita tuxum hozir qildi. U darvishsifat odam: "Ana bu karomatimning eng kichkinasi", — deb yettita ipni suvga bostirib, har ipni bir tuxumga bog'lab, tuxumlarni olovga ko'mib qo'ydi. Picha vaqtdan keyin cho'qni kovlab ochib, pishgan tuxumlarni olib yedi. Uy egalari qarasa, tuxumlar pishibdi-yu, lekin iplar kuymabdi. Buni karomat, deb bilgan uy egalari lol-u hayron bo'lib qoldilar. Darvish o'zining karomatini uy egalari ta'sir qilganini bilib, uy egalari haqiga duolar qilib, o'zi ziyoratgohlarda yopinib yotishga bir ko'rpa bilan bir po'stak talab qildi. Uy egasining xotini darrov: "Jandalarigizdan aylanay", — deb bir ko'rpa bilan bir po'stakni darvishning oldiga qo'ydi. Darvish yana bir chilvir so'rab olib, ko'rpa bilan po'stakni bog'lab, o'midan turib orqalab, qishloqdan chetga chiqib ketdi. Ungacha Go'ro'g'li sulton darvishga taqlid qilib, qo'shni hovlining katagidan bitta tuxum o'g'irlab olib, u tuxumga ho'llangan ip bog'lab, bir panaroq joyda to'rtta tezak yoqib, tuxumni ko'mib pishirib oldi. Qarasa, Go'ro'g'li sultonning ham tuxumga bog'lagan ipi kuymaydi. Bu narsalar karomat emas, anchayin bir hunar ekanini bilib, darrov asli suratiga kirib, G'irko'kni ham o'z asliga keltirib, darvishning orqasidan tushib, qishloqdan bir qir narida darvishga yetib: "Hoy, yolg'onchi kasofat, to'xta", — deb darvishni tutib olib, darrov dam-u tig'dan o'tkazdi. Bir qirlikka chiqsa, nar yoqdan yana bir darvish kelayotir. "Qani, bunisi nima qilar ekan", — deb darrov so'tasini siypab, G'irko'kni bir yag'ir eshak shakliga kiritib, so'tani yarim bir xaroba hovliga aylantirib, o'zi bir olama kiyim kiygan so'fi suratiga kirib, kulbasiga kirib, qiblagga qarab cho'kkalab o'tirdi. Haligi kelayotgan darvish juda enli oq kamarni beliga bog'lab, boshiga satilday katta naqshlangan to'rt taraqli burchli do'ppi kiyib, eniga katta bo'z xaltalik qur'on hamoyil qilib, olti roqli pistoqi hassaga tayanib enkayib, juda kekxa hojiga o'xshab, sekin-sekin kelib, Go'ro'g'li sulton o'tirgan kulbaning oldidagi kuldanak vayrona devorning panasiga kelib o'tirib, yerga qarab yarim gavdasini Go'ro'g'li sultonga ko'rsatib, o'v, xalifa, deb qo'li bilan imlab chaqirdi. Go'ro'g'li sulton: "Qani, nima qilar ekan", — deb pichi indamay gidirayib turdi. Bir pilla qarasa, haligi hojiga o'xshagan cholning shobiri chiqmay qoldi. Go'ro'g'li sulton darrov devorning tagidan xabar olsa, u hojisiyat odam allaqachon g'oyib bo'lib ketgan ekan. Shunda Go'ro'g'li sultonni bir vasvasa bosib: "Tovba, men g'aflatda qolib, moboda abdollaridan birontasi menga dorib, fursatni qo'ldan berib, kelgan xazdan quruq qolibmanmi", — deb o'zini va G'irko'k otini avvalgi holiga qaytarib, yo, madad, deb G'irko'kka minib, Chambilga qarab, bozorni tomosho qilib yurdi. Bir pilla qarasa, boyagi hojisurat odam qalandar libosida, boshida oq kuloh, belida qo'ziqoriga o'xshash kachkul, qo'lida sariq so'ta, oldida bari birday yosh, qizil kulohli, qizil alvon choponli, qizil etikli yettita qalandar ko'chani larzonga keltirib: "Yo olloh, do'st, yo olloh, haq do'st, yo olloh, illolloh, do'st, illolloh, shoh-u gado barobar, yo olloh, do'st, yo olloh", — deyishib kelayotir. Go'ro'g'li sultonning endi ko'zi ochilib, boyagi hojisiyat odam asli bir shubhali odam ekanligiga va qalandarlarning boshqaruvchisi bo'lib, bularning bari Chambilning qasdida yurgan josus dushmanlar ekanligiga ishonch hosil qilib, qarab turdi. Haligi oq kulohli hojisiyat qalandar "Hokim gujo" degan forscha g'azalni o'qiyotib, "Karbalo aftoda ast" degan joyiga yetganda, Go'ro'g'li sulton: "Bachchag'ar, sen sak, harom qoning bilan Karbaloni ham bulg'amoqchimisan?" — deb avval hojisiyat Qaladarni, keyin qolgan yetti qalandarlarni ham dam tig'idan o'tkazib tashladi. Shunda Xoldor mahram Go'ro'g'li sultonga qarab: "Shu ishing adolatdan bo'lmadi-yov", — deb bir necha joydan timsol keltirib, bu so'zni aytdi:

Qalandarkush bo'lding keksayar chog'da,
Shu qilganing zulm dori, sultonim.
Poyoni yo'q bu ustunsiz dunyoda,
Har bir boshga o'lim dori, sultonim.

Adl yurtda faqir darxon bo'lmaymi,
Bu ishingga g'ayri xalqlar kulmaymi,
Haqiqat axiri aniq qilmaymi,
Kimlar ojiz, kimlar yaroq, sultonim.

Azob uchqunlari tomib ko'zingdan,
Zahar sochib har kalima so'zingdan,
Qirq beshga oshganda ketma o'zingdan,
Manlikning zavoli bor-ov, sultonim.

Xoldor der, haqqoni so'zni aytaman,
Sensiz bu jahonda jonni netaman,
Vazirman o'ng sari qo'ling tutaman,
Madadga madaddir tik-ov, sultonim.

Shunda Go'ro'g'li sulton Xoldor mahramning bu so'zini eshitib, Xoldor mahramga: "Ey do'stim, sen shoshma. Agar haqiqatni bilaman desang, men mayxonamga borib o'tiray. Sen shu bozorda yurgan biror qalandarni mehmon qilaman, deb aldab mening oldimga olib bor. Undan keyin senga haqiqatni ko'rsataman", — deb Go'ro'g'li sulton G'irko'kning jilovini burib, mehmonxonasiga qarab ketdi.

Xoldor mahram: "Ey, xudoyo tovba. Go'ro'g'li sulton nega menga bunday tugun tashlab ketdi", — deb Chambil bozorini oralab ketdi. Qassob bozoridan burilib, kabob bozoriga, undan halloji, iyik va sumak bozorlariga o'tdi. Bozorning nargi chetida bir do'nglik bo'lib, u do'nglikda kaklik, bedana, to'rg'ay, g'azalay, sa'va kabi qushlar sotilar edi. Xoldor mahram borib, bir maydon sotilayotgan qushlarni tomosha etdi. Bir boshi qo'tir kaklikni bir sho'x kal bola: "Bu ham menga o'xshagan kal kaklik ekan", — deb bir yarim miriga sotib olib ketdi. Do'nglikdan narida katta bir tekislik bo'lib, sayil vaqtlarida har xil o'yinchi, maymun o'ynatgich, ayiq o'ynatgich, ko'z boylovuch, oshib tushgich, dorbozlar o'sha yerda bo'lar edi. Tiramo vaqtlari o'sha yer tarvuz bozori bo'lar edi. Ana shu tarvuz bozorining bir chetida yalangbosh, sochli, qora soqol bir darvish odamlarga qarab: "O, mardum turkman, faqat qalandarlik libosi bilan bezanib, riya qilg'uvchi qalandarlardan emasman. O, mardum turkman, bilinglar va ogoh bo'linglar, qiyomat qoyim bo'lishiga yaqin qolibdir. Ajablanmanglar, kamina yoshligimdan Yovmit xonaqosida bir necha vaqt istiqomat qilganman. Sultoni vaqtning otalari shayx Ravshanning ham tabarruk qo'llarini olganman. Undan keyin haj safariga ravona bo'lganman. Ko'p yillar haramda va ravzada qolganman. Bir necha bashorat va ishoratlar bilan qiyomatning yaqin qolganini bilganman. Shuytib, yana qaytib turkman diyoriga kelganman. Bu Chambil shahrini birinchi martaba ko'rishimdir. Bugun turkman muxlislarimga bir vaz qilsam degan edim", — deb shu yerda so'zini to'xtatdi. Shungacha qo'yday yopirilib maydonga odam to'lib ketdi. Shunda odamlar orasidan Xoldor mahram chiqib kelib: "Ey, hurmatli shayx, bugun tabarruk qadamingizni bizning xonamizga yetkazib, duongizdan bahramand qilib, ozmi-ko'pmi topgan nazr-u niyozimizni qabul qilib olib, vazingizni ertaga kelib qilsangiz", — deb ul darvish shayxni uyiga taklif qilib qoldi. Shunda bir necha oq sallali mullatarz odamlar o'rtaga tushib: "Taqsir, mayli deng. Ulug' vazirimizning taklifini qabul qiling. Vaz qilsangiz, Chambilda har kuni bozor", — deb darvish shayxning tevaragini olib qoldilar. Darvish shayx ham noiloj Xoldor mahramning taklifini qabul qilib: "Mayli ulug' vazirning so'zlari yerda qolmasin", — deb Xoldor mahramga ergashib, ko'cha bilan yurib, Go'ro'g'li sultonning mayxonasiga yetib keldilar. Darvish shayx ichkariga kirgan zamon Go'ro'g'li sulton o'rmidan turib: "To'xta, bachchag'ar, qo'lingni ko'tar!" — deb darrov darvish shayxning jandasini ustidan yechirib tashladi. Qarasa, ichida qip-qizil qizilbosh kiyimi bor ekan. Kissalaridan Nishopur podshosi Mamadalibekning buyrug'ini topib oldi. Xatda shunday deb yozilgan ekan: "Saydali sardorga qabatiga hoji Sumsor, Mahdiali jodugar va yettita sarbozni qalandar suratida olib, Chambil shahariga borib Go'ro'g'li murdorning davlatiga putur yetkazib, hech bo'lmasa, turkman diyorining xatti xaritasini olib kelmak topshirildi. Shohi Xuroson Mamadalibek". Go'ro'g'li sulton xatni Xoldor mahramga ko'rsatib: "Qanday, endi ko'zing ochildimi", — deb turdi. Shunda Xoldor mahram indamasdan darvish shayx suratida bo'lib turgan Saydali sardorni sudrab, tashqariga olib chiqib, shopi bilan chopib tashladi. O'zi qaytib ichkariga kirib, Go'ro'g'li sultonga boqib, dasti aliflom qilib, bir necha joydan timsol keltirib, shu so'zni aytdi:

Barakalla, farosat-u fikringga,
Qil ko'prikdan qilni topgan, Go'ro'g'li,

Nozik-nozik joyda anglab dushmanni,
Vaqti fursat bermay chopgan, Go'ro'g'li.

Azalda davlating kelmish ziyoda,
Shavkating oldida shohlar piyoda,
Josuslarni topib bozor orada,
Vaqti fursat bermay chopgan, Go‘ro‘g‘li.

Paydo bo‘lgan ikki gavhar donadan,
Partaving o‘rlamish toshib xonadan,
Baxt tug‘ilmish senman birga enadan,
Qil ko‘prikdan qilni topgan, Go‘ro‘g‘li.

Chambilda surgin davri-davronni,
Davron ko‘rganmikan senday sultonni,

Fahm-farosat bilan bilib dushmanni,
Vaqt-u fursat bermay chopgan, Go‘ro‘g‘li.

Qasam, do‘stim, sabong bilan kechingga,
Ming ma‘nini joylagansan ichingga,
Do‘sting qoyil qudratingga, kuchingga,
Qil ko‘prikdan qilni topgan, Go‘ro‘g‘li.

Xoldor mahram tor ko‘ngillik ayladi,
Shuytib bozor ichra kalta o‘yladi.
Dushmaning chiqarib chopib tayladi,
G‘animni vaqtida chopgan, Go‘ro‘g‘li.

Go‘ro‘g‘li sulton qirq yigitning turkman chegaralarini kuzatib turganiga va yana Chambilda qancha navkarlari, xozinbosh, voqfbosh, deyishib yurganiga qanoat qilmay, o‘zi ham Chambilning ichi va tashini kuzatib yurar edi. Ammo qalandarlar bilan bo‘lib kecha Chambilga qarab kelayotgan bir to‘da karvonlarni ko‘zdan kechira olmay qolganiga kashal bo‘lib, Xoldor mahramga: “Xo‘p, mayli, seniki ham ma‘qul. Sen shu mayxonamda tura tur. Men yana bir Chambilni aylanib kelay. Ko‘nglim bir narsaga kashal bo‘layotir”, — deb mayxonasidan chiqib, G‘irko‘kni minib, Chambildan tashqariga chiqib ketdi. Bir yerda borayotsa, bir necha cho‘pchak terib yurgan o‘g‘il va qiz bolalar Go‘ro‘g‘li sultonga qarab chopib kelayotir. Shunda Go‘ro‘g‘li sulton taajjublanib: “Bolalar, tulki-tulki ko‘rdinglarmi?” — desa, bolalar: “Yo‘q, podsho bobo, tulki emas, ana cho‘qanoqda birov o‘lib yotibdi, sochlari yozilib, cho‘pga aralashib yotibdi”, — dedilar. Go‘ro‘g‘li sulton bolalar aytgan cho‘qanoqqa borib ko‘rsa, chindan birov sochlari cho‘pga aralashib yotibdi. Go‘ro‘g‘li sulton otdan enkayib, qamchisini tutqi qilib, ul yotganni ag‘darib ko‘rdi. Hubbil maston edi. Bir-ikki kundan beri jo‘rtagadan shu cho‘qanoqda o‘zini o‘likka solib, bir tuyur non ham totmay, bir qatra suv ham ichmay, toza chindaki o‘likka o‘xshab qolgan edi. Bu kelib og‘darayotgan kishi shu Chambilning bir odamshovarak kishilaridan bo‘lsa kerak, deb ko‘p shumlikni o‘ylab, shirin va muloyimlik bilan astagina qimirlab, ingrab yubordi. Go‘ro‘g‘li sultonning bu bir chala jonsar kampirga rahmi kelib, kampir momosiga qarab, ahvolini so‘rab, bir so‘z dedi:

Yorug‘lik jahonda jafokash, momo,
Bayon etgin menga asli holingdan,
Gunohsiz cho‘pdayin mushtipar, momo,
Bayon etgin menga asli holingdan.

Tura kel, bu bolang tutsin qo‘lingdan,
Nomard kelin quvganmidi elingdan,
Daftar ochib so‘yla ichki dilingdan,
Bayon ayla menga asli holingdan.

Cho‘qonoqqa qanday tushdi guzaring,
Qolmabmida yurmakka ham aharing,
Mushtiparsan, kimga tegdi zararing,
Bayon ayla menga asli holingdan.

Hamma oxir xoki taraf bo‘lmayma,
Suyukli binolar xarob bo‘lmayma,

Sendaylarni boqmoq savob bo‘lmayma,
Bayon ayla menga asli holingdan.

Men bilmaman, nelar kechar dilingdan,
Bir sababman quvilgansan elingdan,
Mushtiparsan, ne ish kelar qo‘lingdan,
Bayon ayla menga asli holingdan.

Shashti kelsa, suv balandga oqadi,
Sabab bo‘lsa, toshdan giyoh chiqadi,
Mehr bilan Go‘ro‘g‘li seni boqadi,
Bayon ayla menga asli holingdan.

Bir qatra suv bilan sendaylar qonar,
Qanday nomard qismat rizqing qizg‘anar,
Har yerda mardlarning chirog‘i yonar,
Bayon ayla menga asli holingdan.

Go‘ro‘g‘li sultonning bu so‘zlarini Hubbil maston eshitib, bu kelgan odam Go‘ro‘g‘li sulton ekanini bilib, ilmi ayyorlik bilan avvalgisidan ham o‘zini salqi taylab, ingranib, voy-voylab: “Ey, bolam, senga savob kerak bo‘lsa o‘lib borayotgan kishining holini so‘rab o‘ltirma. Shu ulug‘ beklarimiz va Go‘ro‘g‘li

sulton xonimizga makon bo'lgan dorilomon tabarruk Chambilning bir o'choqday joyi nasib qilib, bu yerlarga tuproq tortib kelganga o'xshayman. O'zing bir mo'min yigitga o'xshaysan. Agar senga chindan savob kerak bo'lsa, bir ketman tuproqni ayamay, ustimga tortib ket. Adisar men endi o'laman. Hech bo'lmasa, shu cho'qanoq menga qabr bo'lib qolsin. Asli o'zimniki Asqar etagidan, Orqa degan yurtga bir baxtidan tinmagan yolg'iz qizim tushib ketgan edi. Ko'p mashaqqatlar chekib izlab borsam, peshonamning sho'riga men borishdan bir oy ilgari qazo qilgan ekan. Endi nima bo'lsa ham, o'z elimning shahri Chambilga boray. Birovlarning tomog'ini bossam ham, quloq-boshini tortsam ham bir kunim o'tar, deb kelar edim. Bolam, nima qilay mening holim, kunim bitib, ajalim yetib, tuproq haydab Chambilga olib kelgan ekan. Endi, bolam, tezroq ustimdan bir ketmon tuproqni tortib yuborib, meni tinchit", — deb ko'p ayyorliklarni qilib tashladi. Go'ro'g'li sulton: "Yo'q-yo'q, momo, hali siz o'limalsiz, xafa bo'lmang. Men hali sizni olib ketib, o'zim ena qilib olib, boqaman. Qo'lingizni uzating", — dedi. Hubbil maston Go'ro'g'li sultonga qo'lini uzatib: "Oting qo'rqmaydimi, bolam?" — deb turibdi. Shunda Go'ro'g'li sulton enkayib qo'li bilan Hubbil mastonni ko'tarib olib, G'irko'kka mingashtirmoqchi bo'ldi. Jonivor hayvonzod, aqli odamdan ziyod, Hubbil mastondan yomon hurkib chikkabel bo'lib ketdi. Go'ro'g'li sulton tutganini qo'yarmidi. Hubbil mastonni sap-sari mortuvday¹ qilib, mingashtirib olib qo'yib, G'irko'kning jilovini burib, haydab hovlisiga keldi. Har doim Go'ro'g'li sulton bir yoqdan kelsa, navbat bilan Og'a Yunus bilan Misqol parilar chiqib, G'irko'kni ushlab, Go'ro'g'li sultonni tushirib olar edi. Bugun Og'a Yunus parining navbati bo'lib, hovliga chiqib qarasa, Go'ro'g'li sultonga sap-sari mortuvday bir narsa mingashib olibdi. Og'a Yunus pari shunday supada to'xtab qolib, Go'ro'g'li sultonga qarab, bir so'z dedi:

Odamning aqlini shayton olama,
Shayton ozg'irmaasa shunday bo'lama,
Qaydan topding bu kiyanki mastonni,
Kiyanki mastondan do'stlik tilama.

Ma'ni olgin bunda pari so'zidan,
Dushmanlik sezilar ayyor ko'zidan,
Op kelgan joyingga eltib tashlagin,
Qaytib gumdon bo'lsin kelgan izidan.

Bedov mingan uzoq yo'lga tolama,
Anchayin so'z bilan ko'ngling qolama,
Op kelgan joyingga eltib tashlagin,
Bunday mazzanglardan do'stlik tilama.

Qoshlarim ingichka, zulfim burama,
Bunday mazzanglarning holin so'rama,
Op kelgan joyingga eltib tashlagin,
Bir gapi bo'lmasa shuytib yurama.

So'z eshit mendayin bodomqovoqdan,
Yaxshilik istama maymun siyoqdan,
Op kelgan joyingga eltib tashlagin,
Daf bo'lsin bu kelgan bo'lsa qayoqdan.

Yunus der buningning bildim yurishin,
Shoshmasang, ko'rasan bu qilgan ishin,
Op kelgan joyingga eltib tashlagin,
Ko'rmay desang kiyankining qilmishin.

Bu so'zni Og'a Yunus paridan eshitib, Go'ro'g'li sulton achchiqlanib: "Nima, "Chumchuqdan qo'rqan tariq ekmas emish" deb shuncha ishlarni qilib yurgan odamni bir o'lasi kampir bilan qo'rqitmoqchi bo'lasanmi. Pari xalqi ham qariganda qo'rqoq bo'lar ekanda", — deb bir necha joydan timsol keltirib, yoriga qarab, mo'ylovini burab, uzangiga oyog'ini tirab, bir so'z dedi:

Yoshing qirqdan oshib qiliq yo'qotib,
Qaridim deb qushnoch bo'lma, Yunusoy,
Turli-tuman vas-vos o'ylarga toyib,
Qaridim deb qushnoch bo'lma, Yunusoy.

Peshonang ustida ro'moling tikka,
Yoshshikdan yor bo'lding mendayin bekka,
Nazarkarda bo'lmaganman bijikka,
Qaridim deb qushnoch bo'lma, Yunusoy.

Har narsani qilma parizod guduk,
Qirq beshga kirgancha ofat ko'rmadik,
Quyonna bo'ji, deb cho'pdan op hadik,
Qaridim deb qushnoch bo'lma, Yunusoy.

Qoshlaring qiyilgan, zulfing burama,
Ko'z ostidan menga yomon qarama,
Iqbolim oldida tog' dosh berama,
Qaridim deb qushnoch bo'lma, Yunusoy.

¹ Vayronalarda yashovchi urg'ochi ajina (*Baxshi izohi*).

Pariman deb jamalaging burama,
Oppoq kiyib, pistoqidan o'rama,
Shashtim kelgan, dushmanlar dosh berama,
Qaridim deb qushnoch bo'lma, Yunusoy.

Go'ro'g'liman, donishim bor dilima,
Sulton bo'ldim Taka-Yovmit elima,
Tosh mum bo'lar agar tushsa qo'lma,
Qaridim deb qushnoch bo'lma, Yunusoy.

Shunda Og'a Yunus pari Go'ro'g'li sultonning achchig'i kelganini bildi. Hubbil mastonni yoqtirmay, qobog'ini ochmay, boshqa bir nima deb sultonga so'zlamay, araz urib, g'irra uyiga qaytib kirib ketdi. Go'ro'g'li sultonning achchig'i kelib: "Senga bir mushtipar o'lasi kampirning og'irligi tushib qolsa, tashqi hovlida ham bir kuni o'tar. Mushukka ham odamlar xo'rak beradi-ku", — deb G'irko'kning jilovini burib, tashqi hovlisiga chiqib ketdi. Shunda Hubbil maston Go'ro'g'li sultonga qarab: "Aylanay, bolam, meni bir kambag'altob kishinikiga eltib tashla. Xonimlarningning ko'ziga yomon ko'rinib dardisar bo'lib, nima qilaman", — dey berdi. Shunda Go'ro'g'li sulton ko'nmay: "Yo'q, momo, gap bitta. Men seni shu mayxonada ham tarbiyat qila olaman", — deb mayxonasiga tushirdi. Go'ro'g'li sultonning mayxonasiga ushlar tuz-puz solib qo'yadigan bekortob bir tomchasi bor edi. Ana shu tomchaga libos solib, bir sandal qilib, Hubbil maston momosiga joy qilib berdi. Hubbil maston qirq yigitlardan ortib qolgan ovqatlarni yeb, shu tomchada turaberd. Shuytib, oradan bir necha kunlar o'tib ketdi. Hubbil maston Go'ro'g'li sultonning hovlisida joylashib olgandan keyin, sekin o'z ishini boshlamoqchi bo'lib, hovlida hech kim yo'q kunlari G'irko'kka qatti-qutti non, gartak-gurtak beda berib o'rgatib, o'ziga rom qilib yura berdi. Sekin-sekin G'irko'k Hubbil mastonga rom bo'la boshladi.

Kunlardan bir kun Go'ro'g'li sulton, Xoldor mahram, Hasanxon va qirq yigitlari bilan Chambilda bir katta ziyofatga ketib, hovli ovloq qolganida, G'irko'kni Hubbil maston qoshov-jo'rob qilib, undan keyin egarlab, sekin o'zi yakka mixga chiqib, lip etib G'irko'kning ustiga o'zini oldi. Shuytib, jampiyibgina G'irko'kni minib olib, hovlining ichida otni u yoqdan bu yoqqa xo'b yurgizib ko'rdi. Shunday qilib, Hubbil maston ovlog'ini topib, bu voqiani bir-ikki takrorladi. "Ana endi G'irko'kni har yerga olib keta olaman", — deb Hubbil maston ko'nglini tinchitib yura bersin. Endi Go'ro'g'li sultondan eshiting.

Go'ro'g'li sulton kuzning shamolida shamollab qolib, tumov tegib, boshi og'rib, yelkasi tirishib qoldi. Tabibni so'ratsa, Xurosondan dori keltirgani ketibdi. Undan kichikroq ikkita takkon¹ bor. "Aji-buji, arman dori, kakraman, sho'ra dori, yantoq, doni hazorusfand, tatron bilan guliqand" demakdan boshqani bilmas edi. "Ularcha o'zim ham bilaman, undan yaxshisi, shu momonga bir ting qildirtib, quloq-boshimni tortdirib tashlasam, yengil bo'lib, tuzalib ketarman-ov!" — deb tirishib, egnini qisib, Hubbil maston momosining oldiga kirib: "Momo, mening bir boshimni ting qilib, quloq-boshimni tortib qo'ysangiz-chi", — deb turdi. Shunda Hubbil maston: "Aylanay, bolam, kasaling og'irtobga o'xshaydi-ku. Avval bir fol ko'rayin-da", — dedi. Shunda Go'ro'g'li sulton Hubbil maston momosiga qarab: "Hov, siz fol ham ocha olarmidingiz?" — desa, Hubbil maston: "Ey, bolam, bunday gaplar mendan qolgan", — deb qo'ltig'idan o'n oltita qartaga o'xshagan har xil kashtali kigizchalar chiqarib, ularni chopishtirib: "O'g'lim, bir mazoratni bilmay bosib o'tibsan", — deb fol ayta boshladi. Shunda Go'ro'g'li sulton: "Ha, momo, mening mozorotni bosib o'tmagan kunim bormi. Barini ayta bering. Folingiz to'g'ri kelayotir", — dedi. Buni eshitib, Hubbil maston Go'ro'g'li sultonga: "Shuytib, bolam, yelka bosti kasaliga yo'liqibsan. Bu yelkabosti degan kasal katta along kasal bo'ladi. Avval podshoga tegadi. Undan keyin podshoning yaqinlariga o'tadi. Undan keyin boshqa xalqlariga o'tadi. Shuytib, bu kasal avval senga tekkan. Agar oldini olmasang, barcha xalqlaringga tarqalib ketib, chatoq bo'ladi", — dedi. Bu so'zni Hubbil maston momosidan Go'ro'g'li sulton eshitib, pichi kayfi uchib qoldi. Hubbil maston Go'ro'g'li sultonning kayfi uchganini bilib: "Qo'rqma, bolam. Bu yog'ini bilgan momang buning iloj-tadbirini ham biladi. Shu mayxonangga bir o'xshatib qut qo'ysam, kasallik holi shu o'rtalikdan uzatganim yo'q, osongina falokatni tuman to'zg'iganday qilib tarqatib, daf qilib yuboraman. Mana hozir mayxonangga o'zim o'xshatib bir qut qo'yib tashlay, — deb shisha suv qilib hallos-hallos, kulli balongdan xolos, yelka-boshi vos-vos, xumazoray juvori, qoloma qoshqori, ko'hay jahon", — deb duosini o'qigan bo'lib, suvni mayxonaning to'rt burchagiga to'kib, qolganini bir-ikki chayqagan bo'lib, ichiga behush dori solib: "Mana buni o'zing va barcha yigitlarning bir qultumdan taqsim qilib ichinglar", — deb berdi. Go'ro'g'li sulton Hubbil mastonning qo'lidan shishani olib, qirq uch piyola-

¹ Chala tabib (*Baxshi izohi*). Ammo dostonlarda "takkon" "tabib" o'mida qo'llaniladi.

ga bir qultumdan taqsim qilib, momoning tabarruk qutini barimiz barobar ichayik deyishib, Go‘ro‘g‘li sulton, Xoldor mahram, Hasanxon, qirq yigit Hubbil mastonning doruyi behush solingan suvini ichishib yuborib, bari birdan uyquga ketganday bo‘lib so‘lib, o‘zlarini bilmay qoldilar. Hubbil maston darrov vaqtni qo‘ldan bermay, ichkarigi hovliga o‘tib, Og‘a Yunus parining oldiga yetib: “Aylanay, parizod, husning hammadan ziyod, Go‘ro‘g‘li sultonning hovlisiga qut qo‘ydim bo‘lsin deb har qanday mushkullar kishod. Shu shishada qutning ortib qolganidan sen ham bir qultum yut. Joningning esonligiga ilohim farzand ko‘r, murodingga yet, bolam”, — dey berdi. Og‘a Yunus pari Hubbil mastonga: “Ena, sen bir tabarruk momosan. Qutni ichib, qolganini menga sarqut qilib ber. O‘zingga ham jon kerak-da”, — dedi. Hubbil maston ichida: “Bu qurg‘ur ishimni sezib qo‘yadiganga o‘xshaydi-yov. Nima bo‘lsa ham, sir ochilib qolmasin”, — deb sipohilikni qo‘ldan bermay: “Mana, aylanay”, — deb suvni ichgan bo‘lib, idishni og‘ziga olib borib, jo‘rttaga yutinib, qaytarib Og‘a Yunus pariga tutdi. “Qari bilganini pari bilmaydi” deganday Og‘a Yunus pari aqlini boy berib, Hubbil mastonning qo‘lidan idishini olib, ichidagi suvini ichib yubordi. Birdan yerga guppa ag‘darilib, behush bo‘lib qoldi. Shunda Hubbil maston astagina o‘rnidan turib, Go‘ro‘g‘li sultonning xazinasiga kirib, ikki po‘lat sandiqcha, ichi to‘la dur-u javohir va yana bir bo‘g‘cha, juda ham qimmatbaho, podshohlikda kiyiladigan zaifona kiyim-kechak, ellik-oltmish sut kulchani olib, bir qolixo‘rjingga solib, zo‘rg‘a tashqariga hovliga olib borib, ulay-bulay qilib, xo‘rjinni supaga qo‘yib, o‘zi G‘irko‘kni qashov-jo‘rob qilib, G‘irko‘kni yetaklab kelib, xo‘rjinni bir amallab ortib, astagina o‘zini G‘irko‘kning ustiga olib, bir afsunni o‘qib, Go‘ro‘g‘li suratiga kirib, ayni gashti peshinda Chambilning darvozasidan chiqib, Nishopur yo‘li qaydasan, deb haydab ketdi. Endi Misqol paridan eshiting.

Misqol pari Avazxon bilan Oqrabotga To‘tiguloynikiga ketgan edi. Oqshom Misqol pariga Hubbil mastonning G‘irko‘kni minib Nishopur shahriga qarab qochib ketayotganligi ayon bo‘lib, el uxlagandan keyin Ko‘hi Qofdan to‘rt yuz to‘qson devni xizmatiga chaqirib, ularga uch kunning ichida Chambil bilan Nishopur o‘rtasida G‘irko‘kni bir sari kampir minib borayotgan bo‘lsa, ul kampirmi tutib, ming bo‘lak qilib tashlab, G‘irko‘kni Chambilga eltib, o‘z tablaxonasiga bog‘lab qo‘yishni buyurdi. Jizoq‘ deb, qilni qopqon, deb cho‘pni bosmay ketadigan Hubbil maston Asqar tog‘ining kamaridagi g‘orga kirib, ehtiyotdan uch kun to‘xtab qoldi. Shu uch kunning ichida to‘rt yuz to‘qson dev Chambil bilan Nishopur o‘rtasidagi yo‘llarni izlab, na G‘irko‘kni va na G‘irko‘kni minib borayotgan kishini ko‘rmay, oxiri Ko‘hi Qofga qaytib ketdilar. Misqol parining o‘zi uchinchi kuni Avazxon bilan Chambilga qaytib keldi. Hubbil maston bo‘lsa, g‘ordan chiqib, yo‘l yurib, mo‘l yurib, Nishopurga yetib bordi.

Bu yoqda Go‘ro‘g‘li sulton yigitlari bilan uch kundan keyin o‘ziga kelib, bir xil yigitlar juda tarang qotib uxlabmiz-da, deb kerishib tursa, Go‘ro‘g‘li sulton darrov o‘rnidan turib, Hubbil maston momosidan xabar olsa, yo‘q. Tablaga chiqib G‘irko‘kdan xabar olsa, yo‘q. Ichkariga kirib, Og‘a Yunusdan xabar olsa, endi ingranib o‘rnidan turib kelayotir. Xazinasidan xabar olsa, eng qimmatbaho dur-u javohir solib qo‘ygan ikkita po‘lat sandiq va bir bo‘g‘cha qimmatbaho zaifona kiyim-kechak yo‘q. “Obbo, nima gap bo‘ldi ekan”, — deb turganida, Misqol pari Avazxon bilan Chambilga kirib keldi. Shunda Misqol pari o‘zini kerib, qoshini terib, marg‘ulini tarab, zulfini burab, Go‘ro‘g‘li sulton yoriga qarab, timsol bilan bir so‘z dedi:

Quloq solib arzim eshit, sultonim,
Chambilingga ayyor dushman kelgandir,
Axir fursat topib olib aqlingni,
Shuytib G‘irko‘k oting qo‘lli bo‘lgandir.

Xurosonda Hubbil maston atalgan,
Makridan makkorlar orqada qolgan,
G‘irko‘kni kep yurib asli u olgan.
Shuytib bedov oting qo‘lli bo‘lgandir.

Misqol yoring Oqrabotda qolgandir,
Asli o‘zi Nishopurdan kelgandir,
Shuytib G‘irko‘k oting qo‘lli bo‘lgandir,
Tirama kelgan so‘ng gullar so‘lgandir,
He-voh aylab tabla huvillab qolgandir,
Emas joyda oting qo‘lli bo‘lgandir.

Hubbil maston Chambil belga kelgandir,
Kelib turib senga ena bo‘lgandir.
Bunda yurib ot aqlini olgandir,
Dal bedoving shuytib qo‘lli bo‘lgandir.

Uzilgandir chin marjonning shodasi,
Hubbilning bor shohi bilan va‘dasi,

¹ Tuzoq (Baxshi izohi).

Seni qilmoq bo'lib bedov gadosi,
Shuytib G'irko'k oting qo'lli bo'lgandir.

Uzoq yo'ldir Xurosonman Chambil orasi,
Boqqan bilan ko'rinmaydi qorasi,
Izlamakdan boshqa yo'qdir chorasi,
Shuytib G'irko'k oting qo'lli bo'lgandir.

Misqol der xatosi yo'qdir so'zimni,
Qanotim bor, hech kim ko'rmas izimni,
Oting keltirmakka qo'ygin o'zimni,
Bedoving dushmanga qo'lli bo'lgandir.

Shunda Go'ro'g'li sulton Misqol pari yoridan bu so'zni eshitib: "G'irko'kni Nishopur podshosiga Hubbil maston o'g'irlab olib ketgan bo'lsa, unga sening pariliging va to'rt yuz to'qson g'obon devlarning kuchidan boshqa ham ilojlar bilan borib, G'irko'k otimni olib kelib qo'ysam, bo'ladi-yu, lekin mardlikdan bo'lmaydi. Chunki Hubbil maston ayyorlik bilan kelib, qoyil qilib, G'irko'kni olib ketgan bo'lsa, men ham xuddi shuning qasosini olmaq uchun ayyorlik qilib, qalandar suratiga kirib, nishopurliklarni qoyil qilib, ular pusinib olib ketgan bo'lsa, men ochiqcha G'irko'kimni olib kelmasam, ko'nglim orom olmaydi", — deb Misqol pari yoriga qarab, bir so'z dedi:

Podshohlikdan kechib, bo'lib qalandar,
Yo, huv, deb izlayman G'irko'k otimni.
Musofir yurtida kezib darbadar,
Yo, huv, deb izlayman G'irko'k otimni.

Bedovim yo'qotib bo'ldim devona,
Aql-u hushdan bo'lib ancha begona,
G'ayri yurtda yurib yakka-yagona,
Yo, huv, deb izlayman G'irko'k otimni.

Behush bo'lib oldirdim xonazodimni,
Kim eshtar bunda qilgan dodimni,
Orqada qoldirib o'sgan yurtimni,
Yo, huv, deb izlayman G'irko'k otimni.

Otimdan ayrilib qoldim o'rtanib,
Bir o'chmas olovga bunda chulg'onib,
Dushmanlardan bir tuk yolin qizg'onib,
Yo, huv, deb izlayman G'irko'k otimni.

Eldan elga kezib darbadar sayil,
Belimga kachkulni aylab hamoyil,
Bo'lmagay dushmani qilmasam qoyil,
Yo, huv, deb izlayman G'irko'k otimni.

Sayr aylabon suqsur qo'ngan ko'llarni,
Bandargoh, bandargoh, darband bellarni,
Shoqalandar bo'lib kezib ellarni,
Yo, huv, deb izlayman G'irko'k otimni.

Shuytib Go'ro'g'li sulton boshiga kuloh, egniga janda, beliga kachkul qilib, qo'liga hassa olib, qip-qizil qalandar bo'lib qoldi. Shungacha Og'a Yunus pari ham o'ziga kelibdi. Shunda Go'ro'g'li sulton Og'a Yunus pari bilan Misqol pariga qarab: "Xudo meni azalda ot bilan bog'lab yaratgan ekan. Men G'irko'kim yo'qolgandan keyin sabr-u qarorim qolmay, qalandarlikni ixtiyor qilib, dushmanning yurtiga ketib bora-yotirman. Odam hodis. Agar o'sha g'ayri yurtlarda ajalim yetib o'lib ketsam, meni nima deb yo'qlab yurar edinglar. Shuni o'z qulog'im bilan eshitib ketsam", — deb zor-zor yig'lab turdi. Shunda parilar yig'lasa, Go'ro'g'li sulton ko'ngliga qattiq oladi, yig'lamasa, ko'ngli qoladi. Shunda parilar Go'ro'g'li sultonga qanday qilib yig'lashini aytib, ikki parizod jo'rtaga zor-zor yig'lashib, nima deydilar:

Qoyil aylab dushmanlarning barini,
O'z vaqtida sher bo'p o'tgan, sultonim,
Vayron qilib Xunxor podsho shahrini,
Nom ko'targan, zo'r bo'p o'tgan, sultonim.

Dushmanlari qilib faryod yodini,
Chambilbelda surib adl-u dodini,
Avvalo arabdan olib lotini,
Qizin op kep qoyil qilgan, sultonim.

Sendaylar kam o'tgan ro'yi jahonda,
Rustam Xurosonda, o'zing Turonda,

Chilton dorib tila maqsad deganda,
Zod tilamay, ot tilagan, sultonim.

Sendaylarning asli nomi kam bo'lib,
Farzandsizlik uchun o'zing gum bo'lib,
Qizg'anganing qizil otga yem bo'lib,
Bir tirnoqqa zor bo'p o'tgan, sultonim.

Ko'hi Qofdan kelib kiydim banotdi,
Naylayin taqdirga, bag'rim qonatdi,
Jahonning jafosi muncha ham qotti (q),
Dunyodan befarzand o'tgan, sultonim.

Oshiq bo‘lib keldim Iram bog‘idan,
Oshib qancha-qancha darband tog‘idan,
Oxir chog‘i farzandsizlik dog‘idan,
Ot izlab qalandar bo‘lgan, sultonim.

Kim boqadi Yunus, Misqol zoriga,
Ko‘ngling to‘lmaydimi qo‘sha pariga,
Axir boqmay shunday ikki yoriga,
Qalandar bo‘p tashlab ketgan, sultonim.

Shunda Go‘ro‘g‘li sulton parizodlarning bu qilgan oh-u zoriga qo‘shilib yig‘lab: “Ey, barakalla, vafodorlarim, sizlardan ko‘nglim to‘ldi. Ammo na chora, bir necha kun sizlardan judo bo‘lib, G‘irko‘kimni izlab ketmasam bo‘lmaydi”, — deb zor-zor yig‘lab, shunday bir so‘z dedi:

Xo‘sh-qqlinglar, vafodorlar,
G‘ayri yurtga ketay endi.
Mehri issiq, suyar yorlar,
Nishopurga ketay endi.

Yo‘qolibdi xonazodim,
Chiltan bergan qo‘l qantomim,
Izlar uchun G‘irko‘k otim,
G‘ayri yurtga ketay endi.

G‘irko‘k otim izin izlab,
Dushmanlarning shahrin ko‘zlab.

Yo‘l-yo‘lakay dod deb bo‘zlab,
Nishopurga ketay endi.

Dard-alamim bag‘rim tilar,
Hozir bizga dushman kular,
Otimni deb Shoqalandar,
G‘ayri yurtga ketay endi.

Sizlar bunda yig‘lab qolib,
Haqim uchun duo qilib,
Qortaymasdan hassa olib,
Nishopurga ketay endi.

Go‘ro‘g‘li sulton parizodlar bilan xo‘shlashib, mayxonasiga chiqdi. Xoldor mahram, Hasanxon, Avaxxon va qirq yigitlar qarasa, Go‘ro‘g‘li sulton boshiga kuloh, egniga janda kiygan, beliga kachkul bog‘lab, bo‘yniga to‘rva taqib, qo‘liga hassa olib, qip-qizil qalandar bo‘lib qolibdi. Shunda Xoldor mahram Go‘ro‘g‘li sultonga qarab: “Hov, chinigmi, hazilingmi”, — deb turibdi. Shunda Go‘ro‘g‘li sulton: “Chinim. Nimaga desangizlar, G‘irko‘kni haligi kampir o‘g‘irlab, Nishopurga olib ketibdi. Shuytib qalandar bo‘lib G‘irko‘kimni izlab ketmasam bo‘lmas”, — deb zor-zor yig‘lab, bir so‘z dedi:

Yoronlar, boshimga sho‘r bir ish tushdi,
Qalandar bo‘p olam kezmasam, bo‘lmas.
G‘irko‘kimni qo‘lga olib dast topib,
Dushmanlar qal‘asin buzmasam bo‘lmas.

Shaydullo, deb qadam tortib yo‘llarda,
Necha-necha qush uchmagan bellarda,
Yo, men, deb hassa tutib qo‘llarda,
Musofir ellarda yurmasam, bo‘lmas.

Ul mastan minibdi suygan otima,
Ega bo‘lib badbaxt xonazodima,

Kulki aylab meni el-u yurtima,
Qayda bo‘lsa izlab topmasam, bo‘lmas.

Shom bilan Iroqqa aylab safarim,
O‘z elimda qoldirmayin asarim,
Bilmam qay yurtlarga tushar guzarim,
Ot uchun devona bo‘lmasam, bo‘lmas.

Yo, huv, deb ko‘rmagan joylarni ko‘rib,
Ko‘p tursam, har yerda biror kun turib,
Shoqalandar olloh do‘st, deb charx urib,
Olamni sayohat qilmasam, bo‘lmas.

Shunda Go‘ro‘g‘li sultonning ko‘ngli battar buzilib: “Yoronlarim, maboda g‘ayri yurtlarda ajalim yetib o‘lib ketsam, mening arvohimni shod bo‘lsin desangizlar, parizodlarning ko‘nglini og‘ritmanglar”, — deb zor-zor yig‘lab, yigitlariga qarab, ko‘zining yoshi taram-taram oqib tushib, bir so‘z dedi:

Kunim bitsa g‘ayri yurtda, yoronlar,
Ketkizmanglar parilarni Chambildan,
Hamnafas bo‘p bunda bizni deganlar,
Ketkizmanglar parilarni Chambildan.

Tark etgan meni deb Iram gulini,
Ko‘hi Qofday asli baland elini.
Odamzod deb tashlagan o‘z xilini,
Ketkizmanglar parilarni Chambildan.

Yoshlikdan kelibon menga qo‘shildi,
Tol yog‘ochga ipak bo‘lib eshildi.
Shular bilan birga davlat ham keldi,
Ketkizmanglar parilarni Chambildan.

Shular keldi — Chambilga fayz ham keldi,
Osmondan shovdirab davlat ham endi,
Har bir bosgan izlaridan bog‘ undi,
Ketkizmanglar parilarni Chambildan.

Go‘ro‘g‘li sulton mayxonasidan chiqib keta berdi. Bir pilla Xoldor mahram, Hasanxon, Avaxxon va qirq yigitlar hushlariga kelib qarashsa, ish o‘sal bo‘libdi. Hazil-hazil, deb Go‘ro‘g‘li sulton chindan qalandar bo‘lib poyu piyoda mayxonadan chiqib ketib qolibdi: “Obbo, nima bo‘ldi. Shuytib barimiz qo‘limizni burnimizga suqib qola beramizmi. Bu bo‘lmas, yuring sultonimizning orqasidan borayik. Bizlar ham qo‘shilib qalandar bo‘layik”, — deyishib barilari ot-otiga minib olib, Chambil darvozasidan chiqib, Go‘ro‘g‘li sultonning izi bilan keta berdilar. Shungacha Go‘ro‘g‘li sulton bir tog‘lik joyga yetib, ikki dunyoni gardkam deb bangini gupillatib urib, og‘zidan baraq-baroq bulutday tutunlar chiqarib, cho‘rqillab mast bo‘lib turgan pillasida ko‘ziga har biri ikkitadan ko‘rinib, pag‘a-pag‘a bo‘lib, Xoldor mahram, Hasanxon, Avaxxon va qirq yigit yetib kelib, bari o‘zlarini otdan tashlab: “Ey, sultonim, ijizat ber. Bizlar sening bilan qo‘shilib, qalandar bo‘lib ketayik”, — deb turdilar. Shunda Go‘ro‘g‘li qirq yigitiga: “Meni izzat qilib shu yergacha kelganlaring yetar. Endi orqaga qaytinglar”, — dedi. Shunda Xoldor mahram zor-zor yig‘lab: “Bo‘lmasa, bizlarga bir nasihat qilib ket”, — deb turibdi. Shunda Go‘ro‘g‘li sulton Shoqalandar bo‘lib, Xoldor mahram, Hasanxon, Avaxxon va qirq yigitga nasihat qilib, bir so‘z dedi:

G‘ofil qolib armon bilan,
Ot gadosi bo‘ldim, do‘stlar,
Past-u baland olam kezib,
Ko‘p narsani bildim, do‘stlar.

Ikki yoshda go‘rdan chiqdim,
To‘rtga kirib ko‘pni yiqdim,
Yettida safarga chiqdim,
Yovmit yetib keldim, do‘stlar.

O‘n beshimda yovni quvdim,
Arabiga to‘xta dedim.
Kelasimning g‘amin yedim,
Dala-dashtni kezdim, do‘stlar.

O‘n to‘qqizda ot izladim,
Ko‘p axtarib tog‘ ko‘zladim,
Parilarga men so‘zladim,
G‘irko‘gimni topdim, do‘stlar.

So‘zlarimga so‘z uladim,
Xizir ko‘rib zor jiladim,
Zod tilamay, ot tiladim,
Chilton duo qildi, do‘stlar.

Yigirmada baland uchdim,
Bulutlarning bag‘rin quchdim,

Parizodlar bilan ko‘ngilim to‘lar,
Shular bo‘lsa doim iqbolim kular,
Arvochim yurganin ko‘rsa shod bo‘lar,
Ketkizmanglar parilarni Chambildan.

Go‘ro‘g‘li der, so‘zlasam so‘zim uzilmas,
Yaxshi ketgan joyda majlis tuzilmas.
Parilarim bo‘lsa Chambil buzilmas,
Ketkizmanglar parilarni Chambildan.

Oyzaynalni olib qochdim,
Shuytib o‘chim oldim, do‘stlar.

Talab qildim suyar yorga,
Darak olib bordim g‘orga,
Er Xizirday payg‘ambarga,
Uchrab duo oldim, do‘stlar.

Irambog‘ menga duch keldi,
Yunus, Misqol yorim bo‘ldi,
Yorlarimdan ko‘nglim to‘ldi,
Yurtga sulton bo‘ldim, do‘stlar.

Bundan bordim Voyanganga,
Xoldor o‘g‘li Hasanxonga,
Xunxor elda Avaz xonga,
Op kep o‘g‘il qildim, do‘stlar.

Qirq beshimda komil bo‘ldim,
Har amalga omil bo‘ldim,
Dengiz kabi toshib-to‘ldim,
Bahr-u ummon o‘zim, do‘stlar.

Turkman elda yolg‘iz sherman,
Uqqanga nasihat derman,
Ko‘rar ko‘zga qalandarman,
Shoqalandar otim, do‘stlar.

Bul dunyoing bir qo'na saroy,
Bilmam necha yil, necha oy,

Imonsizlar holiga voy,
Kesakdan ham battar, do'stlar.

Go'ro'g'li sulton yigitlariga: "Omon bo'ling endi", — deb hassasini suyanib, toqqa tarmashib chiqib keta berdi. Sulton qaytinglar, degandan keyin na chora. Xoldor mahram, boshliq Hasaxon, Avazxon va qirq yigit noiloj Chambilga qarab qaytib kela berdilar. Go'ro'g'li sulton bo'lsa, shu yurganicha juda charchab o'sha tog'ning ustiga chiqsa, uch-to'rt cho'pon ha deb bir toshning kavagida o'choq qilib, sho'rva pishirisha yotgan ekanlar. Qora sovuqda sovuqmaslikni cho'ponlar biladi. Bo'lak-so'lak oziq-ovqat solingan qoplarini chir aylantirib qo'shib, o'rtasida o't yoqadi. Bu kech cho'ponlar: "Maboda havo tashlab qoladimi, havo ertaga daxil bo'ladigan kun. Qishki qo'ra bu yerga uzoq", — deyishib kavakroq tosh topib, toshning kavak tarafida o'tirib olib, temir o'choqqa qozonni qo'yib, sho'rva pishirayotir. Qoplarini bo'lsa, dala tomonga devor qilib qo'yibdi. Undan dalasiga dami urib davrani isitib tursin, deb to'rtta tuyani ham devor qilib cho'garib qo'yibdi. Go'ro'g'li sulton: "Bu qulay issiq joy ekan", — deb cho'ponlarga mehmon bo'ldi. Shunda cho'ponlarning birovi o'tga isinib, do'mbrasini ding'irlatib, mehmon qalandarning sha'ni-ga bir so'z dedi:

Bugun, do'stlar, ajab kundir,
Qalandar sultona mengzar,
Itifoti tegib yurgan,
Tanish qadr-dona mengzar.

Jovshon boshi oppoq qirov,
Panasida qarsoq bor-ov,
Yoronlarim ko'zi ko'r-ov,
Qalandar sultonga mengzar.

Qovus kirs, osmon shovlar,
Bulutlarni shamol quvlar,
Har boqqanda mehri tovlar,
Qalandar sultona mengzar.

Bu tog'larning osti qumday,
Qumlar usti quyqa chimday,
Avval ham bir ko'rganimday,
Tanish qadr-dona mengzar.

Tog' ustida qiya toshlar,
Ag'darilsa ko'zim yoshlar,
Issiq-issiq nigoh tashlar,
Tanish qadr-dona mengzar.

Asli o'zim ko'hna cho'pon,
Karam qilmish qodir movlon,
Oldimizga bo'lgan mehmon,
Go'ro'g'li sultona mengzar.

Go'ro'g'li sulton bir pilla qarasa, cho'ponlar o'zini tanib qo'yganga o'xshaydi. "Nima bo'lsa, o'zimizning turkman cho'ponlari-ku", — deb ularga o'zini tanitdi. "Oq tuya ko'rdingmi-yo'q", — deb erta bilan turib, nar yoqqa qarab ketdi. Shuytib, ko'p azob-mashaqatlar bilan Badbaxt belidan oshib, Marv shahriga doxil bo'lib, "Yo, haqsan, haq", — deb qalandar bo'lib shaharni oralab yursa, bir do'nglikda odamlar uymalashib, bir nimani tomosha qilayotir. "Qani, bu yerda nima tomosha bor ekan", — deb Go'ro'g'li sulton burilib borib qarasa, o'rtalikda bir zargar kichkinagina bir do'koncha ochib, do'konining oldida yog'ochdan bir ot shakli yasab, otning sirtini sun'iy danaklar bilan bezab, yuganini nurbandli qilib, tomoshaga yig'ilgan odamlarga: "Mana bu ot osmon falakka ucha oladi", — deb otga minib, u yoq bilan bu yoqqa yo'rg'alatib, yurgizib ko'rsatadi. Otning narxini so'rganlarga kam-kam bahosini oshirib, o'n ming tilla, deydi. Go'ro'g'li sulton ham ko'p qatori tomosha qilib, shu yerda kunni kech qilib qo'yib, bir pilla qarasa, hamma tomoshabin har yoqqa tarqalibdi. Go'ro'g'li sultonning bir o'zi qayoqqa borarini bilmay, shu do'konda garang bo'lib tursa, zargar Go'ro'g'li sultonga qarab, bir so'z dedi:

Atrofga alanglab boqqan qalandar,
Sarson bo'lma, mehmon aylay xonama,
O't lahchasin chaynab yutgan samandar,
Sarson bo'lma, mehmon aylay xonama.

Jo'mard vatanidan mehmon do'nama,
Sarson bo'lma, mehmon aylay xonama.

Musofirni tashda qo'ymoq gunohma,
Vaqti bilan toshdan giyoh unama,

Pista ko'mir puflaganman yonama,
Charchaganlar ichib choyga qonama.
Jo'mard vataniga kelgan devona,
Sarson bo'lma, mehmon aylay xonama.

Men ham o'zga eldan ko'chib kelganman,
Kelib turib bunda do'kon qilganman,
Xuddi senday ko'p musofir bo'lganman,
Sarson bo'lma, mehmon aylay xonama.

Shozargar deb nomim olamga mashhur,
Ko'p kun bo'ldi mazgilgohim shundadir.
Senga aytar so'zim ana shu turur,
Sarson bo'lma, mehmon aylay xonama.

Go'ro'g'li sulton: “Endi qayerga borsam ekan, bir oqshom uchun kimdan joy so'rasam ekan”, — deb turganida, Zargarning bu degan so'zim Go'ro'g'li sultonga yoqib ketib, kelib Zargarga salom berib ko'rishib, Shozargar Go'ro'g'li sultonni boshlab do'konchasiga olib kirdi. Darrov manqalga pista ko'mir solib olov berib, yalpush bilan ko'mirni haloltirib, do'konchani qizdirib, samovorchadan choy damlab, das-turxonga shirmoy non, bir taqsimcha sariq maska mayizni yong'oq va badanga aralastirib qo'ydi. Go'ro'g'li sulton manqalga isinib, non va noxurushdan yeb, choydan ichib o'tirdi. Shozargar do'kon-chasining bir burchagidan kovlab, mo'risi devorning orasiga kirib ketgan quyma o'choqqa polovni damlab tashlagan ekan. Darrov polovni ham katta bir chini toboqqa suzib, mehmonning oldiga qo'yib, bir shisha musallas ham keltirib, mehmon bilan polovni yeb, musallasni ichib, fотиha qilib, manqaldan chilimga cho'q solib, chekishib kayf qilib, cho'rqillashib o'tirdilar. Shunda Shozargar so'z boshlab, mehmonga gap berib o'tiribdi: “Meniki asli Qirimdaradan narida. O'n besh kun bo'ldi sultonimiz bir yaxshi ko'rgan otini yo'qotib, qalandar bo'lib chiqib ketgan. Asli shu otni sultonimiz uchun yasab tayyor qilib qo'yibman. Otning yuganini osmonga silkilasa, uchadi. O'ngga toblasa, o'ngga, chapga toblasa chapga buriladi. Agar yuganini otning ikki yo'lining yonboshiga bossa, ot yerga qo'nadi. Agar shu ot bilan izlamasa, sultonimiz yo'qotgan otini topib olishga juda qiynaladi. Odam odamga o'xshar ekan. Sen o'zidan o'zi shu qalandar bo'lgan sultonimizga o'xshab ketar ekansan. Yo bo'lmasa, san ham mening sultonimga o'xshab, ot yo'qotib qalandar bo'lganmiding”, — deb turdi. Shunda Go'ro'g'li sulton ko'nglida: “Ey, xudoyo, menday ot uchun qalandar bo'lgan boshqa podsholar ham bor ekan-da”, — deb kechasi Shozargamikida yotib, erta bilan: “Ey, hurmatli Shozargar, menga bunday karomatli otlar kerak emas”, — deb zor-zor Shozargarga qarab, Shoqalandar bir so'z dedi:

Himmatim oldida kesakday tovlar,
Men na qilay karomatli otingni,
Ko'rinmas oldimda ko'ndalang g'ovlar,
Men na qilay karomatli otingni.

Otimni yo'qotib bo'ldim devona,
Izlayman, kezaman ro'yi jahona,
Boshqa otlar xayolimga begona,
Men na qilay karomatli otingni.

Otim yugruk edi har bedovlardan,
Sakratib oshganman baland tog'lardan,

Qutqazgan qochganda yog'i, yovlardan,
Men na qilay karomatli otingni.

Shozargar, bu jahon turganicha yasha,
Barcha shaharlarni aylab tomosha,
Himmatim yuqori bulutdan osha,
Men na qilay karomatli otingni.

Shoqalandar shaydullo, deb yo'l tortar,
Boshiga taqdirning savdosin ortar.
O'ylasam, o'ylarim dardim yangartar,
Men na qilay karomatli otingni.

Shozargarning taklifiga ko'nmay, Nishopur shahri qaydasan, deb hassasiga tayanib, Shozargar bilan xo'shlashib jo'nab ketdi. Asli Shozargar Hasanxon edi. “Obbo, endi xon otam azob ko'radi-da. Nishopur ancha uzoq. To'qsonga yaqin qolgan. Yana besh-olti kundan keyin qirchillagan qish bo'lib qoladi. Turkmanda aqrabning o'n beshidayoq qish boshlanib qo'ygan bo'lsa, bu mamlakat har qancha issiq bo'lsa ham, qish qishligini qilmay qo'ymas. Bir yog'i piyodachilik. Xon otam ko'p ovora bo'ladi-da. Bu yog'och otni minganda-ku, maqsadiga osongina yetgan bo'lar edi. Endi nima bo'lsa ham xon otamning yo'li qisqarsin. Nishopurga shu bugunoq yetib borsin”, — deb Bobo Qalandardan o'rgangan bir amolini ishlatib, Go'ro'g'li sulton borayotgan yo'lining tanobini tortib, qisqartib qo'yib, o'zi Chambilga qaytib ketdi.

Go'ro'g'li sultonga har soy, har gaza bir odim bo'lib, peshingacha yo'l yurib, bir buloqning boshiga yetib dam olib o'tirdi. Juda tashna bo'lib, suvidan bir simirib qonib, qizigan oyog'ini suvga botirib, bir sovutib olgusi keldi-yu, kasal bo'lib qolaman, deb zo'rg'a o'zini to'xtatib o'tirdi. “Odam ko'pincha o'zini ko'ra bila kasal qiladi. Bunga yo'qchilik, boshiga ish tushish sabab bo'ladi. Birov: “Kambag'allik asar qildi,

echki go'shti kasal qildi", — degan", — deb Go'ro'g'li sulton o'ylab, picha dam olib o'tirdi. Bir pilla uzoqdan bir qora ko'rinib, sochlari qoshini bosib ketgan, ozg'in bir gadoy yigit yetib kelib, Go'ro'g'li sulton bilan ko'rishib o'tirdi. Yana biroz vaqtdan so'ng tag'i bir Majnunga o'xshagan, sochlari parishon o'sgan, ustida janda, oyog'i yalang, qo'lida sariq so'ta, o'zi juda ozg'in qalandarsifat yigit yetib kelib, bu ham Go'ro'g'li sulton va sochi qoshiga tushgan gadoy yigit bilan ko'rishib o'tirdi. Go'ro'g'li sulton bu kelgan yigitlardan ahvol so'rasa, sochi o'sib qoshiga tushgani jinnitob Bitta-Bitta degan o'ris ekan. U ha, bitta, bitta, bitta, — deb ko'chalarda baqira berganligidan odamlar unga Bitta-Bitta deb ism qo'ygan ekan. Haligi Majnunga o'xshagan Ganj Qorabog'lik, uylanaman degan qiziga uylanmay qolib, shu ahvolga tushib, qalandar — gadoy bo'lishga majbur bo'lgan ekan. Ismi Siz Bittanga ekan. Bittanga degani juda pulga hojandmand bo'lib qolsa, bir boyroq odamni turtib, siz bittanga, deb suq qo'lini manglayiga tirab turar edi. Shuytib, odamlar uni Siz Bittanga, deb atar ekanlar. Ularga Go'ro'g'li sulton: "Bizniki — turkmandan, Shoqalandarman, turkmanga mashhurman. "Eldan el ketsa, mehnat, elga el qo'shilsa davlat" deganday, endi uchovimiz yo'ldosh bo'ldik", — deb qatti-qutti nonlarni shu yerda yeyishib, suvga serob bo'lib olishib, yana hayt deb nar yoqqa qarab ravona bo'lib ketdilar.

Namozgar mahalida bir belga yetdilar. Ikki savdogar bozzoz: "Kechga qoldik. Nima bo'lsa ham tekislikka tushib, bu kecha saroyda qolib, shaharga erta bilan kiramiz-da", — deb borar edilar. Go'ro'g'li sultonning bo'riligi tutib, ikki yo'ldoshini bir toshning panasiga yashirintirib qo'yib, o'zi ishtonchang yalang'och bo'lib: "Bu qizilbosh belidan bir o'lja olib ketay", — deb savdogar bazzozlarning yo'lini to'sib turdi. Savdogar bazzozlar to'g'risiga kelgandan keyin: "Otdan tushib, beradiganlaringni berib ketinglar, qani", — deb turdi. Shunda u ikki savdogar bazzozlar birdan pichoqlarini olib: "Hoy, yalang'och, joning kerak bo'lsa, nar yoqqa qoch", — deb otlarini to'xtatmay yura berdilar. Shunda Go'ro'g'li sulton birdan: "Nima, men sizlar bilan hazillashayapmanmi, tush deyman otdan", — deb ikki savdogar bazzozning otlarini ikki tepib, yumalatib tashladi. Savdogar bazzozlar dir-dir titrab, qo'llarini tikka qildilar. Go'ro'g'li sulton: "Pichoq o'qtalغان qo'llaring shumi", — deb ikkovining ham qo'lini kesib, o'z qo'llari bilan o'zlarining kallasiga urib o'ldirib, jasadlarini jarga otib yuborib, ikki yo'ldoshini keltirib, ikki otga mindirib, savdogar bazzozlarning matolarini oti bilan o'lja qilib, Go'ro'g'li sulton piyoda, ikki yo'ldoshi otliq yo'l yurib, oqshom bir mahalda bir yomongina hovlichaga to'g'ri bo'lib: "So'ylash", — deb joy so'radilar.

Uydan bir qari boboy chiqib, borgan uch musofirni ichkariga kirgizib olib o'tirdi. Go'ro'g'li sulton bilsa, bu boboy savat va chipta sotib zo'rg'a kun ko'rar ekan. Boboyning yigirma ikki yashar bir o'g'li soydan qamish keltirishga borib yo'qolgan ekan. Boboyga noma'lum bir yoqdan xat kelib, o'g'lining turkman yurtiga asir bo'lib ketganini ma'lum qilgan ekan. Boboyning uyida yana ikkita bo'yi yetgan qizlari bo'lib, kambag'alning qizini hech kim ko'rmay, boboyning qizlarining baxti ochilmay turgan ekan. Go'ro'g'li sulton boboyga: "Bizlar uch yurtdan qo'shilib yo'ldosh bo'lgan qalandarlarmiz. Kecha ovimiz boror olib, bir saroyda bazzozlarga yo'liqib, shu ikki ot bilan ikki xurjin mato va yuzcha tanga oldik. Endi ikki yorti — bir butun bo'lib shu ikki qalandarga ikki qizingni berib, ichkuyov qilib olsang. Bu matolarni kiyim-kechak qilib, bu ikki otni uy ulovi qilib, bu yuzcha tangani xarajat qilib yota bersangizlar. Men o'zim asli turkman yurtidanman. Ismim — Shoqalandar. Turkman yurtiga borib, yo'qolgan o'g'lingni daraklasam", — deb boboyni ko'ndirib, qizlarini ikki qalandarga nikoh qilib bermoqchi bo'ldi. Shunda boboy: "Bunisi-ku musulmon qalandar ekan. Bunisi kesilmagan bo'lsa, qanday bo'lar ekan", — deb turdi. Shunda Go'ro'g'li sulton: "Meningcha, xudo bir er, bir ayol qilib juft yaratgan. Buning kesilgani, kesilmagani — bari inson. Inson bir bo'lsa kerak. Bundan ziyod bilishlikka menda ilm yo'q. Usta — xudoning o'zi, u yog'ini durustlay beradi", — deb qizlar bilan kuyovlarni juft qilib o'tirg'izib: "Mana bu nikohi", — deb Go'ro'g'li sulton ularning ustidan qaychi bilan ko'hna lattani qiyib yubordi. Shuytib, Bitta-Bitta ham, Siz Bittanga ham osongina ayollik bo'lib qoldilar.

Ertangisin Go'ro'g'li sulton boboy va yo'ldoshlari bilan xo'shlashib, yo'lga chiqdi. Nishopur yaqin qolgan edi. Go'ro'g'li sulton ha demay shaharga kirib, u yerga, bu yerga borib, shaharning baland-u pastini bilmay, kunini kech qilib qo'yib borayotsa, ko'ziga sayroha ko'chaning bir chekkasida og'zi ko'chaga qaragan oz-moz yiltillab yorug'i bilinib turgan bir xona ko'rindi. "Bu ko'knorixonona bo'lsa kerak. Balki hozir yetti-sakkiz ko'knori pinak qilishib o'tirgandir", — deb borib, asta eshikning shanglog'idan qarasa, xona ancha ichi keng ekan. Bu xona ko'knorixonona emas, qalandarxona ekan. Qarasa, birovlar ichib, mast

bo'lib yiqilib yotibdi. Birovlari g'irillashib, birovlar bilan chekib, har nima deb kulishib, birovlar sandirab qo'shiq aytishib, birovlar ko'knorining kayfidan pinakka ketishib, birovlar churqillashib, past-u baland hangamalardan qilishib, chilim chekishib, choy ichishib, shuytib uchov bir, to'rtov bir bo'lib, har qaysi har xil bo'lishib o'tiribdi. Bu uy xuddi jinnixonaga o'xshaydi. Sanab ko'rsa, kattali-kichilik qirq odam. Bari qalandarsurat. Go'ro'g'li sulton eshikni taqillatsa ham, hech kim indamadi. Ko'cha bo'lsa, qora ayoz. Odamning quloq-burnini chaqib, yeb borayapti. Go'ro'g'li sulton eshikni itarib ko'rsa, eshik zanjirsiz ekan. "Assalomu alaykum", — deb asta ichkariga kirmoqchi bo'lsa, bir qalandar Go'ro'g'li sultonga qarab: "Hoy, ertaroq kelsang, o'lasanmi? Endi senga joy yo'q. It bo'lib orqangni bo'sag'aga qilib yotmasang, boshqa iloj yo'q", — dedi. Go'ro'g'li sulton noiloj paygakka kirib, burishibgina orqasini eshikka qilib o'tirdi. Qarasa, hech kimning hech kim bilan ishi yo'q. "Bularni qanday qilsam, o'zimga iliktirib olar ekanman", — deb o'ylanib o'tirsa, ilmakda bir yomongina do'mbira ilinib turgan ekan. Go'ro'g'li sulton intilib do'mbirani olib sozlab, bir maqomga solib chala berdi. Shunda yonboshida o'tirgan bir-ikkita qalandar: "Qani, endi qo'shig'i ham bo'lsinda", — deb turdi. Go'ro'g'li sultonning o'zi ham ko'p kundan beri qo'lga do'mbira ushlagan edi. Ajab bir to'lib ketib, bir yog'i o'zining shu ahvolda yurganiga xo'rliigi kelib, Go'ro'g'li sulton bir so'z dedi:

Aslim shahzodaman, shohning o'g'liman,
Azalda gadolik bo'ldi qismatim,
Bir yorning hajridan bag'ri dog'liman,
Kecha-kunduz gado bo'ldi ulfatim.

O'ng yonimda o'ttiz xizmatkor edi,
Oldimda beklarim do'st-u yor edi.
Chap yonimda qirq jonsorim bor edi,
Iskandarcha edi izzat hurmatim.

Yeganim qush go'shti, ko'nglim shod edi,
Otam bashar, enam parizod edi.
Hamisha oldimda arz-u dod edi,
Dev-parilar qilar edi xizmatim.

Chokarlarim mendan edi parvona,
Buyursam istardi kezib har yona,
Yor ishqidan oxir bo'ldim devona,
Har nokosga endi tushdi hojatim.

Gardi bor deb kiymovchidim banotdi,
Talxi bor deb yemovchidim novotdi,
Ajab takabburlik boshimga yetdi,
Sulaymondai ziyod edi davlatim.

Azalda shu ekan ro'zi muqarrar,
El kezib yuraman bo'lib darbadar,
Sulton edim, ismimdir Shoqalandar,
Har amrga yetar edi qudratim.

Otning ishqidan demay, yorning ishqidan, deb so'zladi. Qalandarlarning bari Go'ro'g'li sultonning so'ziga quloq solib qolibdi. Birovlari chilim uzatdi. Shunda Go'ro'g'li sulton chilimni olib chekib, toza xumoridan chiqib, kayfi qonib, ko'zi ochilib qoldi. Qalandarlardan birovi Go'ro'g'li sultonga: "Hoy, qalandar, musallas ham ichasanmi", — deb qoldi. Go'ro'g'li sulton: "So'rab berguncha urib ber", degan ekan. Agar musallas berging kelsa, so'ramay bera ber-da", — degandan keyin u qalandar Go'ro'g'li sultonga bir kosa musallas quyib berdi. Go'ro'g'li sulton qalandardan bir kosa musallasni olib, ichib kayfi qonib, dimog'i choq bo'lib, do'mbirani yana chertib, tag'i bir so'z dedi:

Baxshilarning do'mbirasi bo'lmasa,
Ovoziga ovoz qo'sholmas, do'stlar.
Musofirning tulpar oti bo'lmasa,
Baland-baland beldan osholmas, do'stlar.

Do'stning do'stga chin ixlosi bo'lmasa,
Orzu-istaklari ushalmas, do'stlar.

Nashavandda ortiq nasha bo'lmasa,
Yonida xaltasi qo'sha bo'lmasa,
Aroqxo'rda ziyod shisha bo'lmasa,
Hangamaga bir so'z qo'sholmas, do'stlar.

Safarga chiqolmas talqon bo'lmasa,
Botir jangga kirmas qalqon bo'lmasa.
Kuchiga ishonchi bo'lgan bo'lmasa,
Xatarli daryodan kecholmas, do'stlar.

Noskashning kadida nosi bo'lmasa,
Odam emas bir savdosi bo'lmasa,

Bizdaylarning soz-u suhbat jo'rasi,
Suhbatning xurishi qand-u sharobi,
Shoqalandar aytar so'zning sirasin,
Marddan nomard aslo o'zolmas, do'stlar.

Go‘ro‘g‘li sultonning bu so‘zlarini eshitib, bir-ikki boboy qalandarlar. “Qalandar xalqiga nima e‘tibor, g‘azalni ko‘proq yod olmoq e‘tibor. Sen besh-olti qalandarning oldiga tushib, o‘qib yurishga yarar ekansan. Asli isming nima?” — deyishib qoldilar. Go‘ro‘g‘li sulton: “Asli ismim — Ravshan”, — deb otasining ismini aytdi. Qalandarlar laqabini so‘raganda, Shoqalandar desa, u boboy qalandarlar: “Barakalla, Shoqalandar, laqabing o‘zingga o‘xshagan ekan”, — deyishdilar. Qalandarlarning birovi Go‘ro‘g‘li sulton-ga po‘stagining yarmini berdi. Ishqilib, Go‘ro‘g‘li sulton qattiqchilikni bo‘yniga olib, birnav kambag‘al yotish qilib, picha uxlab, qalandarlar bilan tongni ottiribdi. Qalandarlar uchta bir, to‘rtta bir, beshta bir bo‘lishib, har yoqqa gadoylikka chiqib ketishdilar.

Go‘ro‘g‘li sulton o‘zidan boshqa ikki qalandar bilan sherik bo‘lib, uchovi ko‘cha bog‘larni oralab, bular ham gadoylikka chiqib ketdilar. Go‘ro‘g‘li sultonning maqsadi shu gadoylik bahonasi bilan Nishopurni aylanib, ko‘rmagan joylarini ko‘rib, G‘irko‘kdan bir nishona topish edi. Ammo Nishopurni shuncha kezgani bilan G‘irko‘kdan hech nishona topa olmas edi. Shuytib, to‘qson ham kirib, qirchillama qish ham boshlanib, oradan ko‘p kunlar ham o‘tib ketdi. Go‘ro‘g‘li sulton haligi ikki qalandarning boshqaruvchi g‘azalchisi bo‘lgani uchun qalandarlardan bemaslahat o‘zicha xohlagan ko‘chalariga qarab, g‘azal o‘qib keta berar edi. G‘irko‘kdan dim nishon topmagandan keyin odamsiz ko‘chalarga qarab ketdi. Bir kun ko‘rimsiz, odami yo‘q bir ko‘chada borayotsa, qalandarlar bir-birlariga: “Jim-jim” — deyisha berdi. Go‘ro‘g‘li sulton qalandar jo‘ralaridan: “Nega bunday etib jim-jim deyberasizlar. Yo bo‘lmasa, shu yaqinda yirtqich-pirtchiq bormi?” — deb so‘rasa, qalandarlar: “Yo‘q, bu yerda chambillik Go‘ro‘g‘li murdor deganning G‘irko‘k degan oti bor. Tablaxonaning darvozasi nari ko‘chada. Bu ko‘cha bo‘lsa, toblaxonaning orqa tomoni. Har kimning shu ko‘chadan o‘tganini podsho bilsa, o‘ldirtirib yuboradi. Boya senga qayt, bu ko‘chaga yurma, deb ishorat qilsam ham, og‘zing ko‘pirib, bizlarga qaramay, kirib ketding. Bizlar ham noiloj sen bilan ergashib, bu xatarli ko‘chaga kirib qoldik. Endi nima bo‘lsa ham, ko‘p shobir qilma. Shu ko‘chadan eson-omongina o‘tib ketayik”, — dey berdilar. Shunda Go‘ro‘g‘li sulton G‘irko‘kning xabarini bilib: “Endi shu yerda bahona qilib, bu qalandarlardan ayrilib qolmasam, bo‘lmas”, — deb ularga: “Jo‘ralar, mening vas-vas bosti degan kasalim bo‘lg‘uchi edi. Ana shu kasalim tutsa, ko‘zim qizarib, ajali yetgan bitta-yarim odamni o‘ldirib qo‘yguchi edim. Hozir o‘sha kasalim tutmoqchi bo‘lib kelayapti. Shu vaqtgacha birga yurdik. Gadoylikdan tushirgan puldan haqlaringni olib, tezroq ko‘zimga ko‘rinmay, jo‘nab qolinglar”, — deb gadoylikka tushgan qora pul, miri chaqalardan bir, bir qism olib, qoshidagi qalandarlarga berdi. Shunda qalandarlar: “Shoqalandar, insofing bormi, o‘zing ko‘p olib qolib, bizlarga oz berding”, — deyishib Go‘ro‘g‘li sultonning oldidan ketmay, tura berdilar. Go‘ro‘g‘li sulton ko‘zini olartirib: “Ana endi vos-vos bosti kasalim tutib qoldi. Sizlarni o‘ldiraman”, — deb tayog‘ini sermay berdi. Qalandarlar qo‘rqib: “Hamzamon o‘zingni bilib, podsho o‘ldirsa, o‘zingdan ko‘ra puling boshingdan qolsin”, — deb boshqa burilish ko‘chaga qochib ketdilar.

Go‘ro‘g‘li sulton kunning kech bo‘lishini kutib, shu ko‘chada o‘tirdi. Podshodan qo‘rqib, bu ko‘chadan hech jon yurmagan Go‘ro‘g‘li sultonga qo‘l kelib, shu ko‘chada kunni kech qildi. Qorong‘ilik tushgandan keyin otning oz-moz dubiridan anglab, devorning bir yerini taxminlab bir tepib, odam siqquday teshik qilib, teshikdan ichkariga kirsam, katta bir zinxona ekan. Zinxonaning bir chetki qalamasiga G‘irko‘k jonivor bog‘liq turibdi. G‘irko‘k ozib, qop-qora bo‘lib chovlab, go‘shiti go‘shitiga yopishib, suyagi suyagiga qapishib ketibdi. Jonivor hayvonzo‘d, aqli odamdan ziyod, hozir egasini ko‘rib, kishnab yuborsa, dushmanlar sezib qo‘yishini bilib yum-yum ko‘zining yoshini oqizib yubora berdi. Shunda Go‘ro‘g‘li sultonning ham G‘irko‘kni ko‘rgandan keyin ko‘ngli vayron bo‘lib, ko‘zidan munchoq-munchoq yoshlar yuziga dumalab tusha berdi. “Ey, voh, aylanay dol qomatingdan. Qayerlarda ko‘zimdan yiroq qolding, jonim, molim G‘irko‘kim”, — deb G‘irko‘k jonivorning yuz-u ko‘zini silab, abzalini ochib qashov-jo‘rob qilib, yana ustiga abzalini solib qo‘yib, zinxonaning bir tomonidagi eshikdan qarasa, u yog‘ida uzun og‘ilga o‘xshagan beda va arpaxona ekan. Eshikdan kirib, arpa va beda olib chiqib, G‘irko‘kning oxiriga solib qo‘ydi. Zinxonaning boshqa bir burchida katta bir chelak suv to‘lib turibdi. G‘irko‘kni sug‘orib, zinxonaning hovliga qaragan eshigidan sekin hovliga qaradi. Qarasa, naryoqda hovlining darvozasi. Darvozaning naryog‘ida sayisxona. Sayisxonaning yonboshida oshayvon. To‘rt sayis saharning taraddusida qozonga polov damlashib, keyin o‘choqning cho‘g‘ini gartak tortishib, polovni biqtirib tashlab, sahargacha damini olib tursin deyishib, mis chilimga tamakini solib tutatib, bir-bir tortishib, sayisxonaga kirib to‘rtovi ham

xurillab uyquga ketdilar. Undan keyin Go‘ro‘g‘li sulton hovliga kirib, oshayvonga o‘tib, qozonni oshayvonning supasida turgan katta toboqqa ag‘darib, palovni bitta qoldirmay yeb olib qarasa, bir choynak choy ham o‘choqda damlanib, damini olib turibdi. “Bizga ham shomlik, ham saharlik”, deb choyni ham ichib olib, o‘choqning bo‘ynida turgan chilimiga ham boshqatdan cho‘q solib, bir chekib olib, ayvon supasida yotgan xalta va tamaki xaltalarini olib, keyin sayisxonaga kirib, to‘rt sayisning yonidagi pullarini olib, qaytib o‘zi kirgan teshikdan chiqib, teshikni yirik kesaklar bilan berkitib, ko‘chaga chiqib ketdi. Ko‘p vaqt Nishopur ko‘chalarida yurgani uchun shaharning o‘nqir-cho‘nqirini bilib qolgan Go‘ro‘g‘li sulton Nishopurning no‘bod tomonida qo‘rg‘on devoriga do‘msaklik ushlab ketgan yerini bilar edi. U yerga podsholikdan bitta ehtiyoti qoravul qo‘yilgan edi. Kun ro‘zachilik, qorovul xonasidan chiqmay yotar edi. Go‘ro‘g‘li sulton ana shu yerdan bexavfxatar oshib, shahardan tashqariga chiqib ketdi. Yurib-yurib sahar vaqtida haligi pistapurush boboynikiga kirib bordi. Boboy qizlari va kuyovlari bilan saharlik qilayotgan ekan. Shunda boboy: “Ha, Shoqalandar, juda bemahalg qolibsana”, — desa, Go‘ro‘g‘li sulton: “Topgan-tutganlarimni sizlarga berib ketay, deb edim. Yana ketaman. Bozorga yetib bormasam, bo‘lmaydi”, — deb choyxalta va tamaki xalta bilan sayislardan olgan pullarini boboyga berib, bahona qilib, yana boboynikidan chiqib, sahar darvozasi ochilishi bilan Nishopurga kirdi. Go‘ro‘g‘li sulton hech gidirmay, haligi G‘irko‘k turgan hovlining darvozasiga qaragan ko‘chaga qarab borayotsa, hali kun chiqar-chiqmas o‘sha ko‘chadan beriroq bir ko‘chada bir shadravonga duch kelib qoldi. Go‘ro‘g‘li sulton: “Yo‘l bo‘lsin?” — deb shadravondan so‘rasa, shadravon Go‘ro‘g‘li sultonga qarab: “Ey, qalandar, yoshi qaytgan shadravon ham qalandardan ziyod emas. Faqat kiyimi shadravoni-yu, tilanishi qalandardan battar. Shadravon degan yosh bo‘lsa, podshoningmi, vazirningmi, undan kichikrog‘iningmi jilovida xizmat qilib yursa, unda gap boshqa, bo‘lmasa, menga o‘xshagan shadravonlarning ko‘rgan kunini so‘rama. Shu yaqinga har kuni Hubbilxon degan podshoning uchinchi vaziri kelib ketadi. Shunda bir xil himmati toshgan boylar, yo bo‘lmasa, bir xil mansab talab kishilar o‘sha Hubbilxon vazirning ustidan ozmi-ko‘pmi tanga sochadi. Sochilgan tangalarni qo‘liga ilinganicha menga o‘xshagan shadravonlar terib oladi. Shadravondan boshqa odamlar Hubbilxonning jilovi ostiga o‘ralisha olmaydilar. Shunday tanga har kuni Hubbilxonning ustidan yo sochiladi, yo sochilmaydi. Sochilganda ham menga o‘xshagan yoshi qaytgan shadravonga tanga yo aylanadi, yo aylanmaydi. Kunimiz shundan o‘tgandan keyin umidvor bandasi tirmalanib boramiz-da”, — dedi. Go‘ro‘g‘li sulton shadravondan: “Aka, u Hubbilxon degan vazir har kuni siz aytgan joyga nega kelib ketadi”, — deb so‘radi. Shadravon: “U yog‘i sir. Lekin Hubbilxon degan vazirning o‘zi bir momoy kishi”, — dedi. Shunda Go‘ro‘g‘li sulton: “Hubbilxon degani Hubbil maston. U Mamadalibekka G‘irko‘kni keltirib bergandan so‘ng vazir bo‘lgan ekan-da. Shu shadravon qizilbosh bo‘lsa, o‘ldirib, kiyimini olib kiyib borsam, Hubbil maston haramini ko‘rar edim”, — deb o‘ylab: “Aka, siz o‘zingiz qaysi mazhabdangiz?” — deb so‘rab qoldi. Shunda Go‘ro‘g‘li sultonga: “Sen taxminan Hari tomonning odamiga o‘xshaysan. Nishopurga yaqinda kelganga o‘xshaysan. Bu Nishopur ko‘p aziz shahar. Bu shaharda avliyolar juda ko‘p o‘tgan. Bu shaharda qizilbosh ham, sunniy musulmonlar ham, musulmon bilan qizilbosh o‘rtasida turuvchilar ham ko‘p. Men o‘zim sunniy musulmonman. Uka, ayt-chi, so‘rab nima qilmoqchi eding”, — deb qoldi. Go‘ro‘g‘li sulton bahona qilib: “Shu shadravonlik kiyimlaringizga ishqiboz bo‘lib edim. Agar musulmon bo‘lsangiz, men ham musulmon edim. Shu kiyimlaringizni sotsangiz deb edim-da”, — deb turdi. Go‘ro‘g‘li sultonning bu so‘zini eshitib shadravon Go‘ro‘g‘li sultonga qarab: “Kiyimlarimni olsang, ol. Men juda horib, bezor bo‘lganman. Hali sening g‘ujuring bor. Ajab emas shadravonlikdan nasibang bo‘lsa”, — deb shadravonlik kiyimlarini Go‘ro‘g‘li sultonga yechib berdi. Go‘ro‘g‘li sulton kiyimlarini ikki yuz tanga gadoylikdan topgan pullarini berib, shadravon boboni rozi qilib orqasiga qaytarib, o‘zi darra shadravonlik kiyimini kiyib, kelishgan novcha shadravon suratiga kirib, G‘irko‘k turgan hovlining darvozasiga qaragan ko‘chaga yetib bordi. Ha demay ko‘cha o‘n choqli shadravon bilan sonsiz tomoshabinga to‘lib ketdi. Endi to‘rt og‘iz so‘zni Hubbil mastondan eshitsangiz.

Hubbil maston G‘irko‘kni borib Chambildan o‘g‘irlab, Nishopur podshohi Mamadalibekka keltirib bergandan keyin, Mamadalibek Hubbil mastonni juda katta mukofotlar bilan taqdirlab, yetti sifat tilla berib, o‘zini uchinchi o‘rindagi vazir qilib, har kuni G‘irko‘kning holidan xabar oladigan qilib qo‘ygan edi. Shuytib, Hubbil maston har kuni o‘z davlatxonasidan bir kelib, G‘irko‘kni ko‘rib, yem-yemish berib, sug‘orib, abzalini ochib-yoyib ketar edi. Bir pilla Go‘ro‘g‘li sulton qarasa, ikki shadravon oldinda

ko'chadagi odamlarni po'sht-po'shtlab kelayotir. Keyinroqda yana ikki shadravon bir tilla tojli yo'rg'ani mangan kampirning jilovida kelayotir. Qarasa, qadimgi o'lasi Hubbil mastonga kelbati kelsa ham, kamari ustidagi kiyimlari shohona, o'zi ham miqday to'lishib, buksalari chiqib, xuddi elliklarga kirgan ayolday baquvvat. Egarning ustida qayqayib, uzangiga oyoqlarini mixday qilib tirab kelayotir. Go'ro'g'li sulton: "Ha, xonasalot bachchag'ar, seni ko'rar ckanman-ku", — deb shadravonlar bilan turibdi. Hubbil maston G'irko'k turgan hovlining darvozasining oldiga yetib kelganda, darvoza ochilib, ichkaridan to'rttasi yugurib chiqib, kampirga ta'zim qilib turdilar. Yo'rg'a shu yerda to'xtab, ikki shadravon Hubbil mastonni qo'ltiqlab yerga tushirdi. Shynda sayislar Hubbil mastondan qo'rqqanidan qaltirab, Hubbil mastonning oldida kaklikday yo'rg'alab, "Ha, taqsir, xo'p, taqsir", — deb Hubbil mastonni ergashtirib hovliga kirib ketdi. Daqqiyunisdan qolgan daqqi kampir G'irko'kning avzoyini ko'rib, ko'p shumlikni o'ylab: "Otga kim yemish berdi, kim sug'ordi, kim otni qoshov-jo'rob qilib abzalladi", — deb sayislardan do'qlab so'rasa, sayislar: "Taqsir-taqsir, gardim, qul-qulliq, taqsir-ov, o'zimizga ot o'rganibdi", — dedilar. Hubbil maston: "Shu oqshom Go'ro'g'li kelib, G'irko'kni ko'rib, yem-yemish berib, qashov-jo'rab qilib, abzalini ochib, boshqatdan abzallab ketgan. Endi adisar G'irko'kni olib ketadi. Agar men ham bu yerga kela bersam, chatoq bo'lib qolishim mumkin. Bo'lar ishni bo'lmasidan oldin ilojini qilmasam, bo'lmas. So'nggi qilgan pushaymon foydasiz bo'lar", — deb sayislarga sir bermay, ularni urishmay-so'kmay, qayta ularga: "Ot sizlarga o'rganagan bo'lsa, juda yaxshi bo'libdi. Meni tashvishdan xalos qilibsizlar, barakalla, sizlarga. Podsholikdan martaba olib bermakka sazovor bo'libsizlar", — deb Hubbil maston kelgan yo'liga qarab qaytdi. Sayislar bo'lsa, ko'nglida: "Hubbilxon bizlarni qiynab ketdi-yov", — deyishib, ari qocharini bilmay, beri turarini bilmay qola bersin. Endi gapni bu yog'idan eshitsangiz.

Hubbil mastonga shadravonlar ergashib, ular bilan qo'shilib Go'ro'g'li sulton ham ketgan edi. Hubbil maston ko'nglida: "Endi podshohga borib, o'zimning G'irko'kning oldiga har kuni kelmasligimni, sayislarning G'irko'kka o'zlari qaray oladigan bo'lib qolganini aytib ketayin", — deb Mamadalibekning saroyiga qarab yo'l oldi. Go'ro'g'li sulton ham shadravonlar qatori Hubbil maston bilan ergashib, Mamadalibekning saroyiga qarab keta berdi. Yo'l-yo'lakay nafs gadoyi bo'lib yurgan boboytob shadravonlar sekin-sekin Hubbil mastondan uzilib qola berdilar. Go'ro'g'li sulton bilan oltita shadravon bo'lib, Mamadalibekning saroyiga kirib borgandan Go'ro'g'li sulton chaqqonlik va horimaganlik qilib darrov Hubbil mastonni hammadan oldin qo'ltiqlab yerga tushirib qo'ydi. Har bir ola to'nli, quchoq dastarli, yorlig'i bir quloch, tilla hassali amaldor, beklar, hudaychi, shig'ovul, yasavul, qozikalon, eshon, raislar Hubbilxon keldilar, deyishib bari Mamadalibek saroyining oldida qo'l qovushtirib salom berib turibdi. Shunda Go'ro'g'li sulton Hubbil mastonning otini hech kimga bermay, o'zi ushlab turibdi. Boshqa shadravonlar ham Go'ro'g'li sultonning oldida to'xtab qoldi. Hubbil maston amaldor, beklar bilan ko'rishib, ichkariga kirib bordi. Mamadalibek yonidagi ikki vaziri va a'yon davlatlari bilan Hubbil maston hurmatiga o'rnidan turib, podshoning o'zi Hubbil maston bilan quchoqlashib ko'rishib, o'zi to'g'risidagi oltin kursiga o'tirg'izib, hol-ahvol so'rashib o'tirdi. Shunda Hubbil maston gap boshlab: "Ey, podshohim, sayislar Go'ro'g'li murdorning G'irko'kini o'zlariga o'rgatib olibdi. Endi mening har kuni G'irko'kdan xabar olib, qarab yurishimga hojat qolmabdi. O'zim ham qarilikdan ancha zaiflashib qoldim. Endi meni shu vazirlikdan va G'irko'kdan xabar olishlikdan bo'shatsang, oxirgi vaqtlarimda bir pirga inobat qilib, vaqtimni hovlimda tinchlik bilan toatda o'tkazsam, deb senga arz qilgani keldim", — dedi. Hubbil mastonning bu arzini eshitib: "Mayli, seni G'irko'kning xizmatidan xalos qildim-u, lekin vazirlikdan bo'shatmayman. Birinchi otaliq vazir bo'lib, juda muhim maslahat bo'lmasa, hovlingda tinch yota berasan", — dedi. Hubbil maston o'ylab: "Ardisari, Go'ro'g'li kelgan bo'lsa, ko'p yurmaydi. Ilinganini o'ldirib, G'irotni olib ketadi. Har zamonda maslahatga chiqsam, otaliq vazirlikning kayfini tinch surib yotkay, jonim yo'qmi", — deb, Mamadalibekning aytganiga rozi bo'lib, birinchi otaliq mansabini olib, Mamadalibekka: "Bo'lmasa, menga to'rtta emas, beshta shaxsiy shadravon kerak bo'ladi", — dedi. Chunki otaliq vazirning beshta, ikkinchi, uchinchi vazirlarning to'rtta, qozikalon, eshon, rais, qushbegilarning, hudaychi, lashkarboshi, sardorlarning ikkita, sarkarda, bek, asabador tug'dorlarning bittadan shadravoni bo'lar edi. Hubbil mastonning bu taklifi so'zsiz qabul qilinib, tashqariga chiqib, Go'ro'g'li sultonga: "Sen binoyi, baquvvat shadravon ko'rinasan. Bizning to'rt shadravon bilan beshta bo'lib, endi doim o'zimga xizmat qilasan", — dedi.

Hubbil mastonning boshidagi yangi yorlig'idan va beshta shadravon qilishdan otaliq vazir bo'lganini

bilib, bir necha laganbardor boylar, sipohilar yomg'irday qilib ayamay Hubbil mastonning ustidan oshirib tilla va tanga otaberdi. Go'ro'g'li sulton sochilgan tilla va tangalar bilan ishi bo'lmay, Hubbil mastonning jilovidan ayrilmay borayotir. Yo'l-yo'lakay boshqa ishdan chiqib qolgan nafs gadosi shadravonlar bir-ikki tanga olganiga mast bo'lib, hech kishi bilan ishi bo'lmay, ikki ko'zi osmonda va ikki qo'li yerda bo'lib borayotir. Hubbil mastonning avvalgi to'rt shadravoni bo'lsa, allaqachon qo'yinlarini tilla va tangaga to'ldirib borayotir. Shu ahvolda Hubbil maston o'z hovlisiga yetib bordi. Hovlisiga kirgandan keyin Go'ro'g'li sulton bilan shadravonlardan boshqa ergashib kelgan kishilarga javob berib, darvozasini ichkari-dan qamab olib, shadravonlar va otini tashqarida qoldirib, o'zi ichkari hovlisiga kirib ketdi. To'rt shadravon Go'ro'g'li sultonni podsholikdan berilgan beshinchi shadravon, deb bilib, yotoqxonalari-ga kirib, Go'ro'g'li sulton bilan ko'rishib, so'rashib o'tirdilar. Shadravonlar uchun hovlida o'nta qora xizmatchi bor edi. Ularning yotog'i shadravonlarnikidan bo'lak edi. Hubbil mastonga mehmon shadravonning xizmati yoqib qolgan edi. Shuytib, shomda iftorlik uchun besh kosa asal va besh kosa nisholda, hamishagidan go'shtli va yog'liroq katta ikki toboq palov, saharligi uchun katta ikki toboq qovurdoq xizmatkor cho'rilaridan shadravonlarga berib yubordi. Choy bo'lsa, ust-ustiga damlanib kelayotir. Shunda to'rt shadravon Go'ro'g'li sultonga: "Hoy, mehmon, kel-keli kelgan xosiyatli shadravonga o'xshaysan-ku. Bizlarga har kuni iftorlik bilan saharlikka shuning yarmicha ziyofat kelar edi. Bugun sening sharofatingdan ovqat ham serob, choy ham serob", — deyishib, og'izlarini ochishib, xuftondan keyin qovurdoqlarni va polovning qolganini dastur-xonga o'rab, bari joy solib, kuni bilan charchab yurgan narsalar emasmi, darrov xurillashib uyquga ketdilar.

Go'ro'g'li sulton shadravonlarni uxlatib, o'rnidan turib, saharga saqlab qo'yilgan taomlarni, asal bormi, nisholda bormi, qovurdoq bormi — barini yeb ado qilib, asta ichkarigi hovliga o'tdi. Shunday kirgan yerida bir tomchada o'lasi chol ingranib, o'z havoniga o'zi gapirib, choy ichib o'tiribdi. O'zidan o'zi: "Sen manjalaqi, qariganda ham odatingni qo'ymay, qayta battar bo'lib, besoqol saqlab, ilmi noma'qulchilikni qilib, meni tiriklayin do'zaxga solib qo'yding-ku! Qani endi, burungiday quvvatim bo'lib, seni bo'g'ib o'ldirib tashlasam. Quvvatim borida menga qarab tirjanglab kulib, xushomad qilib "Bizning chol" der eding. Endi-chi, endi bo'lsa, oldimdan afting qursin, deb og'zingni burishtirib o'tasan. Bundan ko'ra besoqolingnimi yo bir boshqa o'ynashingnimi yuborib, meni o'ldirtib tashlasang, shu g'urbatlardan qutilib ketar edim", — deb javraydi. Bu Hubbil mastonning ilgarigi choli Lapshar bobo edi.

Go'ro'g'li sulton bu yerdan sekin bildirmay o'tib, Hubbil yotgan uyning dahliziga o'tib, ichkariga angg'ib qaradi. Qarasa, Hubbil maston yetti qavat ko'rpaning ustida o'tiribdi. Ikki yonida yettitadan o'n to'rtta par yostiq, to'rtta kanizak bergi yoqda qator o'tirib, childirma va dutor chertayotir. Yigirma ikkiga kirgan suluv bola o'rtaliqda o'ynayotir. Shuytib, Go'ro'g'li sulton angg'ib tura bersin, Hubbil maston o'zi soqi bo'lib, besoqolini o'ynatib o'tira bersin, endi gapni boshqa yoqdan eshiting.

Go'ro'g'li sulton Bitta-Bitta bilan Siz Bittangani ichkuyov qilib bergan boboyning o'g'lining ismi Navozishali edi. Navozishali juda xushro'y bola edi. Uni otasi bir nima topib uylantira olmay yurar edi. Bir kun Nishopurni tomosha qilib yurganida, Hubbil maston Navozishalini ko'rib qolib, xushtor bo'lib, bir necha xushomadchilariga buyurib, Navozishalini hovlisiga keltirib, tag'i otasi kashal bo'lib yurmasin, deb bir xat qoldirib, Navozishalini turkman yurtiga asir bo'lib ketgan qilib ko'rsatib, xatni bir hiyla bilan otasiga yetkazgan edi.

Shuytib Navozishalini bir sira o'ynatib, bular ham uyquga ketdi. "Vaqt-vaqt shu vaqt", — deb Go'ro'g'li sulton ichkariga kirib, sekin Navozishalini to'shak-po'shagi bilan chumchuqday qilib ko'tarib, boshqa bir bo'sh tomga eltib qo'yib, o'zi yana qaytib Hubbil maston yotgan xonaga kirib, sekin Hubbil mastonning betidan ko'rpani ko'tardi. Shunda Hubbil maston ko'zini ochmasdan kelgan odam Go'ro'g'li sulton ekanini bilib, sandirab ayyorlik qilib: "Aylanay, Go'ro'g'lijon, shundan shunga sarson bo'lib kelib senga nima azob edi. O'zim G'irko'kni tarbiya qilib, sovutib, bir kun Chambilga eltar edim-ku. Aylanay, kelganligingni menga bildirmaysan ham. Men sening kelishingni oldinroq bilganimda, ming izzat noz bilan hovlimga olib kelib tushirgan bo'lar edim", — deb qattiq-qattiq changgillay berdi. Shunda Go'ro'g'li sulton: "Bu yerda seni so'zlatib tomosha qilib o'tiradigan qo'g'irchoqboz yo'q. Senday manjalaqiga tig' urib, tig'ni harom qoningga bulg'ab o'tirish ham kerak emas", — deb Hubbil mastonning kallasini orqasiga qirt etib bir qayirib, ishini tamom qilib, kallasini enkaytirib o'choqqa tiqib, oldidagi chilimni qulatib: "Chilim

elitib, o'choqqa yiqilib o'libdi, desin", — deb chilimga tamaki solib, chala chekilgan qilib qo'yib, o'zi tashqariga chiqib, Hubbil mastonning xazinasiga kirib, o'zining xazinasidan kelgan ikki po'lat sandiq tillani olib, bir xo'rjingga solib orqalab, Navozishali yotgan uyga kelib, Navozishalini to'shak-po'shagi bilan ko'tarib, Hubbil mastonning ko'cha tomondagi hovli devoridan oshib, boboy otasi qizlari va ichkuyovlari bilan saharlik qilayotganida, pishillab ko'p narsani orqalab yetib bordi. Boboy qarasa, to'shakda uxlab yotgan Navozishali ekan.

Shu kuni Bitta-Bitta bilan Siz Bittanga ko'chadan bir tozisi bor, juda ham ozg'in, Majnundan sal ziyod, faqat tozisiga yosqila deb juda ham ingichka qilib gapiradigan, aqli-hushi kim qayoqda bo'lib qolgan bir jinnini topib keltirib, uni tuzukroq gapirtib, kimligini va qayerlik ekanini bila olmay o'tirishgan edilar. Go'ro'g'li sulton ham undan gap so'rasa faqat ingichka qilib, tozisiga qarab: "Yosqila, hana-mana-yo, xant-la, hana-mana", — deb xitob qilishdan boshqa narsani bila olmay, hayron qolib o'tirdi. Go'ro'g'li sulton boboy bilan Bitta-Bitta va Siz Bittangalarga keltirgan narsalarini topshirib: "Sizlar olti eshak olib, bobo, ikki qizi, Bitta-Bitta, Siz Bittanga va Yosqila—oltoving olti eshakka minib, Navozishalini otga mindirib, mening ismimni Navozishali qo'yib, bu hovlida qoldirib, "Marvlik kuyovlarimnikiga ko'chib borayapman", — deb Marv orqali turkman yurtiga o'tib, Chartoqli Chambilga borib, Shoqalandarnikini so'raysizlar. Shoqalandarda qanchalik karomatlar borligini keyin bilasiz. Bitta-Bitta va Siz Bittanga, falakning gardishi chapligidan pok bo'lmasa, odamgarchilikdan chiqay deb qolgan edinglar. Mana, falakning gardishi ozroq o'nglanib, ajabtovur odam bo'lib qoldingizlar. Navozishaliga bo'lsa, Hubbil mastonning buzuqi kasali ta'sir qilgan. Yosqila bilan ikkovining Chambilda ilojini qilarmiz", — deb gapni bir joyga qo'yib, crta bilan qozi keltirib, Go'ro'g'li sulton boboyning hovlisini turkmandan qochib kelgan Navozishali bo'lib, o'ziga hujjatlashtirdi. Boboy ikki kuyovi, ikki qizi, o'g'li Navozishali ham Yosqila bilan olti eshak, bir otli bo'lib, Marvga qarab ko'chib ketdi. Otning birovi Go'ro'g'li sulton uchun qoldi. Odamlar o'rtasida: "Boboyning turkmanga asir bo'lib ketgan o'g'li qochib qaytib kelibdi. Boboyning kuyovlari Marvda badavlat kishilar ekan. Bir sog', bir hayolati toziparast qullar bilan ayollari va qaynatasini olib, hovlisini Navozishaliga tashlab, Marvga ko'chib ketibdi", — degan ovoza tarqalib ketdi. Endi gapni Hubbil mastonnikidan eshitsangiz.

Bunday hodisa bo'lgandan keyin shadravonlar, xizmatkorlar bari o'z boshicha tum-taraqay har yoqqa qochib ketgan edi. Oradan ikki kun o'tgandan keyin: "Hubbilxon o'choqqa yiqilib o'lib, hamma xizmatkorlari har yoqqa qochib ketgan emish", — degan mish-mish xabar paydo bo'lib qolib, bu xabar Mamadalibekning ham qulog'iga tegib: "Bu hech mumkin emas. Balki o'g'rilar qilgandir. Yo biror joydan dushman kelgandir. Qani, o'zim bir ko'rib kelaychi", — deb Mamadalibek bir necha a'yon sipohi, shadravonlari bilan Hubbil mastonning hovlisiga yetib keldi. Podsho kelgancha, Hubbil mastonning hovlisi atrofini ikki yuzcha sarboz qo'riqlab turgan edi. Mamadalibek shunday ichkariga kirib, Lapshar bobodan boshqa hech kimni ko'rmadi. Lapshar bobo ham bunday hodisadan qo'rqib, nashasi uchib, toza gang bo'lib qolgan ekan. Podsho undan bir nima aniqlab ola olmagach, ichkarigi xonalarga kirsam, hamma narsa joyida. Faqat Hubbil mastonning og'zida chilimning nayi, chilim ham, Hubbil maston ham er-u xotinga o'xshab, bir yoqqa qarab qiyshayib, ikkovining ham kallasi o'choqqa tushib yotibdi. Hubbil mastonning allaqachon joni jahannamga ketibdi. Bu voqealarni Mamadalibek o'z ko'zi bilan ko'rib: "Hubbilxonni chilim ilitib, o'choqqa yiqilib o'lgan ekan. Buning uchun hech kim javobgar bo'lmasligi kerak", — deb hovlidagi bor narsani Lapshar boboga mulk qilib, vasiqa yozdirib berib, o'rdasiga qaytib keldi.

Ana shuytib, oradan bir-ikki kun o'tib ketdi. Shu orada G'irko'kka yem-emish berguvchi va suvg'oruvchi kishi bo'lmadi. Ana shundan beri G'irko'k och, suvsiz, hech kim oldiga yondasha olmaydi. Shu ahvolda tura bersa, halok bo'lishi mumkin. Oxiri sayislar Mamadalibekka arz qildilar. O'ndan keyin Mamadalibek: "Kimda kim chambillik Go'ro'g'li murdorning G'irko'kiga qaray olsa, Hubbilxonga berilgan mansabga ega bo'ladi. Podsholikning amri shu", — deb shaharga jar soldirdi. Bu xabarni Go'ro'g'li sulton ham eshitib, turkmancha kiyinib, boshiga katta telpakni bostirib, podsholikning o'rdasiga borib: "Turkman yurtiga asir bo'lib ketgan edim. Yaqinda qochib keldim. Turkmanlarning otiga qarashning tilini bilaman. Besh-olti marta G'irko'kni ham qashov-jo'rob qilganman. Agar menga podsho ijozat bersa, shu Go'ro'g'li murdorning G'irko'k otiga men qarar edim", — deb arz qildi. Go'ro'g'li sultonning arzini a'yonlar Mamadalibekka yetkazib, Mamadalibek Go'ro'g'li sultonni oldiga chaqirib: "Mayli, seni miroxo'r qilib,

G'irko'kka qarab yotgan to'rt sayisning ustidan katta qilib qo'yaman. Agar G'irko'kni toza epga keltira olsang, keyin Hubbilxonning vazirlik mansabini ham senga beraman", — deb Go'ro'g'li sultonni miroxo'rlik amal bilan G'irko'kka qorovul bo'lib yotgan to'rt sayisning ustidan boshliq qilib, G'irko'k turgan hovliga yubordi.

Go'ro'g'li sulton shahar tashqarisidagi savatpurush bobosidan qolgan hovliga to'rttasidan birovni qorovul qilib qo'yib, o'zi shaharda turadigan bo'lib, G'irko'k turgan hovliga borib, sayislarni faqat qorovul va ovqat pishirish, suv keltirishga qo'yib, o'zi G'irko'kni qashov-jo'rob qilib, yem-yemish, suvidan vaqti-da xabar olib, hatto nurisini ham o'zi kurab, zinxonaning bir chetida to'shanchi to'shab, gulxan qilib, nashasini yeb, chilimini chekib, belini sirtidan bog'lab, G'irko'kka qarab yota berdi. Oradan qirq kun o'tib, G'irko'k o'z asliga kelib, sag'risi mayakday to'lishib ketdi. Undan keyin Go'ro'g'li sulton G'irko'kni yetaklab hovliga olib chiqdi. Otini u yoqqa, bu yoqqa aylantirib yurgizib, sirtqi ko'chaga ham olib chiqib, picha minib, picha sovutibdi. Shunday qilib, oradan bir hafta ham o'tibdi. Undan keyin Go'ro'g'li sulton G'irko'kni minib, podsholikning o'rdasiga Mamadalibekka ko'rinish berish uchun bordi. Mamadalibek G'irko'kni ko'rib, xursand bo'ldi. Shunda jonivor G'irko'k ham bir kishnab, o'ynoqlab, arkning ichida bir aylandi. Buni ko'rib Mamadalibek: "Go'ro'g'li murdorning G'irko'ki o'yin ham qiladimi, deymen", — dedi. Shunda Go'ro'g'li sulton: "Buning Chambilda o'yin qilganini ko'rganman. Albatta, endi ham o'yin qiladi", — dedi. Unda Mamadalibek: "Bo'lmasa, hamma arkdan tashqaridagi maydonga chiqsin. Sen G'irko'kni bir o'ynatib ber", — dedi.

Podshohlikdan amr bo'lgandan keyin nima turish. Ha demay, Mamadalibekning o'zi va a'yonlari arkning tashqarisidagi maydonga chiqib: "Go'ro'g'li murdorning G'irko'ki o'yin qilar emish", — deb mo'r-u malaxday g'ijillab tomoshabinlar bosib ketdi. Shunda yasovullar tomoshabinlarni to'g'ri saf tuzib o'tirg'izib, o'rtaliq maydonni bo'shatib turibdi. Shunda Go'ro'g'li Mamadalibekka qarab: "Go'ro'g'li qo'shig'idan biladigan bir odam bo'lsa, kelib otga minib, qo'lga do'mbira olib Go'ro'g'lining qo'shig'idan aytsa, undan keyin G'irko'k o'ynaydi. Chambilda shunday qilar edi", — dedi. Shunda Mamadalibek: "Kim Go'ro'g'li qo'shig'idan biladi?" — deb jar soldirib qoldi. Bir turkmanga asir tushib, qaytib qochib kelgan Mirali degan chala jinni kishi to'ylarda jarchilik qilib, bitta-yarim Go'ro'g'lining so'zlaridan chala-cho'lpa aytib yuradigan edi. Ana shu odam: "Men Go'ro'g'lining qo'shiqlaridan bilaman", — deb belbog'ini sirtidan bo'g'ib kela berdi. Go'ro'g'li sulton G'irko'kdan tushib, Miralini G'irko'kka mingizib qo'ydi. Birovlar do'lanadan qilingan bir do'mbira keltirib berdi. Shunda Mirali jarchi G'irko'kka minib, do'mbiri-rani qo'lga olib chertib, turkmanchasiga qilib, G'irko'kka qarab, bir so'z dedi:

O'yna jonivor, G'irko'k ot,
Qo'ltig'ingdan qoqib qanot.
Men Go'ro'g'li, noming G'iro't.
O'yna-yo, aylanay, o'yna.

Ko'plarni qoyil aylagan,
Oyog'ing otib taylagin.
Yiqilib qolmay avaylagin,
O'yna-yo, aylanay, o'yna.

Shohdan bo'pti senga karam,
Ustingda ber menga orom,
Go'ro'g'liman, bul shoh jo'ram,
O'yna-yo, aylanay, o'yna.

Shohga qarab bo'ying eyib,
Balki tiz cho'kib, bosh qo'yib,

Tashlab ketma, bo'lma mayib,
O'yna-yo, aylanay, o'yna.

Ayil yarashar to'shingga,
Tilla to'g'alar boshingga,
Men egang hozir qoshingga,
O'yna-yo, aylanay, o'yna.

Qamchi tushirsam soningga,
Ozor tegmasin joningga,
Men qurbon kishnaganingga,
O'yna-yo, aylanay, o'yna.

Mirali Omon jarchiman,
Tekis o'ynagin, cho'rchima,
Sanchiq tushmasin ichima,
O'yna-yo, aylanay, o'yna.

Mirali Omon jarchi G'irko'kka bir qamchi urib qo'ydi. Shunda G'irko'k chortoqqa intilgan otday balandga bir cho'pchib yubordi. Mirali uch gaz ko'tarilib, egardan judo bo'lib, qaytib kelib yana egarga

tushdi. Buni ko'rib Mamadalibek Mirali Omon jarchiga: "Sen bo'lmading. Olmacha ham og'irliging yo'q ckan-ku. Shu holing bilan ot o'ynatib ko'pni qoyil qilaman, deb yuribsan. Endi esingning borida otdan tushib qo'yaqol. Sen turkmanda bitta-yarim cho'birga minib ko'rib, quruq maqtanib yurgan ckansan", — dedi. Mirali podshoning buyrug'ini eshitsu ham, eshitmamishga olib, G'irko'kdan tushgisi kelmay, do'mbirani chertib, yana G'irko'kka qarab, bir so'z dedi:

Nega meni tanimaysan, jonivor,
Seni izlab kelgan o'zim Chambildan,
Unitdingmi senga har kim bo'p suvor,
Boz minay deb keldim bunda Chambildan.

Bu ellarning yo'llari bor burama,
Ot degan egasin bilmay turama,
Senday bo'lib dushmanga yon berama,
Minay deb kelganman o'zim Chambildan.

Yaxshi-yomon so'zlar chiqar bu tildan,
Qulli bo'lib kelding bunda biz eldan.
Oshib kelgandirman bir necha beldan,
Shuytib izlab kelgan o'zim Chambildan.

Go'ro'g'liman — Chambil shahrin egasi,
Shohlarning bo'larkan boshda jig'asi,
Oldingga kep turgan turkman og'asi,
Minay deb kelganman seni Chambildan.

G'irko'kka yana bir qamchi urdi. Ammo G'irko'k g'ayrat etmay tura berdi. Mamadalibek: "Ey, mazang bo'lmadi. Siying borida otdan tush desam, quloq solmading", — dedi. Mirali Mamadalibekka qarab: "Ey, shohim, Go'ro'g'li G'irko'kni yo'qotgandan keyin jinni bo'lib, allaqachon o'lgan. Endi G'irko'kdan tushmayman. Shu otni menga mukofotga berib qo'yaqoling", — deb G'irko'kka yana bir qamchi urdi. Shunda G'irko'k bir qattiq cho'pchib yuborib, Mirali o'n besh gazcha egardan yuqoriga ko'tarilib ketib, balandda kallasi og'irlik qilib, pastga shalbirab enib kela berdi. Mirali endi otning ustiga tushmay, yerga tushib o'lishini bildi. Xayolida bulut bo'yi ko'tarilib, yiqilib kelayotganga o'xshab, endi nima bo'lsa ham, yo suvning ustiga, yo paxtaning ustiga tushsam, deb kelayotir. Bir pilla shalp etib, qattiq chog'ir toshlarning ustiga tushib, bo'lak-bo'lak bo'lib, joni jahannamga ketdi. Undan keyin Mamadalibek Go'ro'g'li sultonga qarab: "Bu jo'rang bo'lmadi. Endi otga o'zing minib ko'r. Navozishali, sen ham turkmanga asir tushib kelgansan-ku. Go'ro'g'lining so'zidan bitta-yarim bilarsan", — dedi. Shunda Go'ro'g'li sulton Mamadalibekka qarab: "O'zing podsho bo'lsang ham, ba'zi gaplarni aytmasdan bilib qo'ymas ckansan-da. Tuyog'ida tilladan nahali bo'lmasa, ustida xuddi Go'ro'g'li tusida kiyinib taqingan bir odam bir xo'rjin sut kulcha ortib olgan bo'lmasa, o'ynarmidi. Shu men aytganlar bo'lmasa, G'irko'k o'ynamaydi, balki meni ham Miraliday qilib yiqitib o'ldiradi", — dedi. Mamadalibek darrov xazinadan tilla egar, tilla yopiq, tilla uzangi, tilla nahal, xullasi, otga kerakli barcha zeb-u ziynatlarni, turkmancha bir xo'rjin kulcha bilan sovut-qalqon, qilich, asboblarni hozir qildirib, G'irko'kni boshqadan bezab, Go'ro'g'li sultonni ham kiyintirib, taqintirib qo'ydi. Shunda Go'ro'g'li sulton xuddi Chambildagi Go'ro'g'li sulton pillasidagiday bo'lib qolib, G'irko'kka irg'ib minib, qo'lga do'mbirani olib, chertmoqchi bo'la berdi. Shunda Mamadalibekning o'ng qo'l vaziri Go'ro'g'li sultonni tanib, Mamadalibekka qarab: "Bu odam hukmin Go'ro'g'li. Buni tezroq otdan tushir", — deb turibdi. Go'ro'g'li sulton do'mbirani chertib, vazirning so'zini podshoga eshittirmay turibdi. Mamadalibekning qulog'iga gap kirmay, Go'ro'g'li sultonga qarab: "Qani, endi Go'ro'g'lining so'zidan bilsang, aytib, bedovni bir o'ynatib yubor", — deb turibdi. Shunda Go'ro'g'li sulton G'irko'k jonivorga qarab, nima deydi:

Tomoshabin dushmanlarni qiyratib,
Alarning loshini yanchib yayratib,
Barin lol qip, tomoshaga qaratib,
O'yna-yo, G'irko'kim, o'yna.

Maydonda dushmanning boshi kesilsin,
Mening kelganligim bir ma'lum bo'lsin,
G'anim barmoq tishlab hayratda qolsin,
O'yna-yo, G'irostim, o'yna.

O'yin qil, g'animning boshi kesilsin,
Podshohning maydoni o'likka to'lsin,
Bari og'zi ochilib hayron bo'p qolsin,
O'yna-yo, G'irostim, o'yna.

Tok pillalar' bilan yo'ling tutdilar,
Chiqib ketar yo'ling mahkam etdilar,
Mug'ombirlar oldin qochib ketdilar,
O'yna-yo, G'irostim, o'yna.

¹ Tokning narti (Baxshi izohi).

Burungi odating qilgin,
Bugungi koringni bilgin,
Shu maydonni uch aylangin,
O'yna-yo, G'irotim, o'yna.

Podshosi qoyil bo'lsin,
Shunda bir anqayib qolsin.
Chir atrofni tuman olsin,
O'yna-yo, G'irotim, o'yna.

Chir atrofni changga botir,
Quvvating olamga tatir,

Dushmanlarning boshin qotir,
O'yna-yo, G'irotim, o'yna.

Chalinsin dushmanning ko'zi,
Maydonga tushmasin izing,
Qirq gaz baland otgin o'zing,
O'yna-yo, G'irotim, o'yna.

Go'ro'g'li mingan ustingga,
Bir xizmat ayla do'stingga,
Boqmagin baland-pastingga,
O'yna-yo, G'irotim, o'yna.

G'irko'ka bir-ikki qamchi berdi. Shunda G'irko'k maydonni uch marta aylanib, podsho to'g'risiga kelib to'xtab, yana bir-ikki qamchi ursa ham g'irt etmay tura berdi. Shunda o'yinga qiziqib ketgan Mamadalibek Go'ro'g'li sultonga qarab, tag'i bir Go'ro'g'lining qo'shig'idan ayt, dey berdi. Haligi vazir bo'lsa allaqachon bahona qilib, maydondan chiqib ketib qolgan. Go'ro'g'li sulton birdan podshoga qarab ko'zini olartib: "Podshoh bo'lsang ham, bir qurbaqacha ham aqli yo'q odam ekansan. Bo'lmasa, nima menga dam-badam, qo'shiq ayt, qo'shiq ayt, deysan. Nima, men sening solib qo'ygan baxshingmanmi? Marg senday podsholarga. Mening kimligimni hali ham anglaganing yo'qmi?! Qani, jonivor, G'irko'-kim", — deb G'irko'kning jilovini burib, chotiga bir-ikki qamchini berib, haydab, maydonni aylantirib, duch kelgan ajali yetgan bachchag'arlarning nechtasini urib, nechtasini surib, ko'p to'polon qilib, ko'plarini qiribdi. Bir pilla G'irko'k jonivor halqumi shorillab, osmonda vorillab, maydondan qirq gaz balandlikka ko'tarilib uchib, Nishopurning peshtoq ravoqlaridan oshib, Chambilga qarab yuzlanib, haydab kela berdi. Tomoshabinlar og'zi angrayib, o'lgani o'lib, qolgani qolib, shakamlari ham G'irko'kni ko'zlab urgani ulgira olmay, barcha nishopurliklar: "Bu nima sir bo'ldi. Boyagi vazirning so'zi rost chiqdi. Go'ro'g'lining o'zi kelib, hammaning ko'zini bo'zraytib, qoyil qilib, G'irko'kini olib ketdi. Nega podshoh dim indamaydi", — deyishib, bir nechalari maslahat bilan Mamadalibekning oldiga kelib: "Shohim, endi nega g'ofil o'tiribsan. Go'ro'g'li murdor kelib, G'irko'kni o'ynataman, deb ko'p odamingni qirib, otini uchirib, peshtoqlardan oshirib ketib qoldi", — deyishib arz qildilar. Mamadalibek bo'lsa og'zi sholtayib, ko'zi boltayib: "Javramanglar, qaranglar, qanday havo falak bo'lib o'ynayotir", — deb xaxolab kuladi.

Bir pilla Mamadalibek hushiga kelib, ko'zini kattaroq ochib qarasa, Alining qirg'ini shu yerda bo'lib, ko'plar o'lib, qirilib yotibdi. Haligi Navozishaliman degan odam G'irko'kni olib qochib ketibdi. Endi bilsa, ish chatoq bo'lgan ekan. Go'ro'g'li kelgan ekan. Podshoning aqlini olgan ekan, G'irko'kni olib ketib qolgan ekan. Darrov: "Osmonga chiqsa, oyog'idan tortib, yerga kirsas, qulog'idan tortib, ishqilib, nima qil-sanglar ham, o'sha eshak-o'g'ri haromini tutib olib kelinglar", — deb olti ming qo'shinini Go'ro'g'li sul-tonning orqasidan yubordi. Go'ro'g'li sulton Nishopurdan chiqib, G'irko'kni yerga qo'ndirib, tulpor yuri-shiga solib kela berdi. Bir pilla orqasiga qarasa, qop-qora chang ko'tarilib kelayotir. "Bu hukmin Mamadalibekning yuborgan qo'shini, qochib ketdi demasin. Qani, bir kelib ko'rsin", — deb bir qirning ustida otdan tushib, uchta toshdan o'choq qilib, o't yoqib, chovdishi qo'yib, qaynatdi. Shu yerda choyga qonib, sut kulchaga qovzanib, bir chilim qilib chekib, kayfi qonib, G'irko'kning abzalini boshqadan o'xshatib, zirtang-qabartang aylab, Nishopurning yo'liga qarab turdi. Shungacha Nishopurdan kelayotgan olti ming qo'shin ham yaqinlab, baydoqlari bilqillab, yalovlari hilpillab, yo'llarini changitib, otlarning kish-nagani va do'sirlagani quloqlarni gangitib, Go'ro'g'li turgan joyga yetib keldilar. Shunda Go'ro'g'li sulton ayiqday aqirib, yo'lbarsday chirpinib, arslonday xez urib, qoplonday cho'rchib, G'irko'k jonivorga minib, qo'liga xanjarini yalong'och tutib, do'ngning ustida dushmanning qasdida G'irko'kning jilovidan tortib, gajakbel qilib, kelgan qo'shinlarga qarab, mo'ylovini burab, uzangiga oyog'ini tirab, bir so'z dedi:

Kel-ho, kel-ho, Nishopurning zo'rlari,
O'zicha maydonda na'ra sherlari,

Urishayik dilda armon qolmasin,
Qonga to'lsin bu joyning halqob yerlari.

Shohingning bor ekan dilda tuguni,
Shuytib bo'lsin bunda Ali o'yini.
Urishayik dilda armon qolmasin,
Kel-ho, kel-ho, Nishopurning qo'shini.

Tog'larning boshini tuman olmasin,
Urush kuni bedov otlar tolmasin.
Kel-ho, kel-ho, Nishopurning beklari,
Jang qilayik dilda armon qolmasin.

Kim zo'r bo'lsa, jangda ma'lum bo'ladi,
Nomardlar o'zini maqtab o'ladi,
Hangamada og'zi ko'pishib tinmayin,
Hurpaytib o'zini polvon qiladi.
Urishayik dilda armon qolmasin,
Kimlar o'lib, kimlar omon qoladi.

Nomard odam o'z asliga boqmaydi,
Degan so'zi hech kimsaga yoqmaydi,
Takabburlik bilan baland qayqayib,
Bezorilik rejasidan chiqmaydi,

Shunda kelayotgan nishopurlik olti ming qo'shin to'xtab, maslahatlashib: "Bu Go'ro'g'li murdor Xunxorday shahanshohni necha marta dod aylatgan. To'xtanglar, bizlarga jon kerak emasmi. Mamadalibek, Mamadalibek, deb o'lib keta beramizmi?! Mamadalibek podsholigidan bizlarga bo'lib berib qo'ygani yo'q-ku! Undan ko'ra yo shunga taslim bo'lmoq, yo bo'lmasa, bir yoqqa qochmoq kerak deyishib, hech biri Go'ro'g'li sultonga qarab yura olmay, bari bir yerga uymalashib to'xtab qoldilar. Buni ko'rib Go'ro'g'li sulton G'irko'kni burib haydab, ularga qarab bora berdi. Shunda "qo'rqqanga yov qo'sha ko'rinar" deb turgan Nishopur qo'shinlari: "Endi o'ldik, Go'ro'g'lining qo'lida qoldik", — deyishib, birdan telpak deb ish-ton kiyib, ish-ton deb telpak kiyib, Nishopurga qarab qocha berdilar. "Qochgan yovga qoruv yo'q". Bari Nishopurga kirib bordi.

Satta sarkardalarga ayrilib, Mamadalibekning oldiga arzga kirdilar: "Shohim, Go'ro'g'li murdor toza odamxo'r, Ya'juj-Ma'juj ekan. Shunday xudoning balosiga bizlarni yuboribsan. U bizning ko'pimizni yeb, quvalab kelayotir. Ha demay, Nishopurga yetib keladi. U kelsa, hammaning jonini oladi", — deyberdilar. Mamadalibek sarkardalarini so'kib: "Qo'rqoqlar, Go'ro'g'li Rustam Doston bo'lsa ham, bir odam edi-ku! Orqaga qaytinglar. Yana yigirma to'rt ming askar sizlarga qo'shilsin. Hech qo'rqmang, dadil bora bering. Men Xunxorga ham elchi yuborib, yordam so'rayman", — deb olti ming qo'shinga yana yigirma to'rt ming qo'shin qo'shib, Go'ro'g'li sultonning ustiga yubordi. O'zi darrov mirzosiga buyurib, bir xat yozdirib, Go'ro'g'li sultonning dastidan dod, deb Xunxorga xabar yubordi. Bu yoqdan o'zining yuborgan yigirma to'rt ming qo'shini qo'rqa-qo'rqa Go'ro'g'lining iziga tushib borayapti. U yoqdan Xunxorga xabar yetib, o'ttiz ming askarni Badbaxt tog'ining bag'rini olib, Go'ro'g'li sultonning oldidan o'rab chiqmoqqa buyur-gan edi. Xunxorning o'ttiz ming qo'shini bari yosh, novda yigitlardan terib olingan, balodan ham, bad-baxtdan ham qo'rqmaydigan sheryurak yigitlar har qanday zo'mi bir damda yutib yuboradigan ajdarhoday bo'lib, tezlik bilan yurib, Badbaxt belining bag'rida Mamadalibekning qo'shiniga qo'shilib, zo'r shiddat bilan yurib, Go'ro'g'li sultonni quvib bora berdi. Go'ro'g'li sulton Badbaxt belining ustiga chiqib, bir-ikki kun dam olib yotdi.

Bir kun qarasa, Xunxor yoqdan qop-qora bulutday to'zon ko'tarilib kelayotir. "Bu mening qasdimda kelayotgan qizilbosh qo'shinlari", — deb G'irko'kni sovutib, choqlab tura berdi. Bir pilla dushmanning qo'shini shirillab Go'ro'g'li sultonning ustiga yetib keldi. Go'ro'g'li sulton jo'rtaqa qochgan kishi bo'lib,

Urishayik, dilda armon qolmasin,
Bek Go'ro'g'li dushmanlardan hayqmaydi.

Nomardlarning kor-u bori past bo'lar,
O'zicha barchadan baland, dast bo'lar.
Har bir qilig'ini bilib martaba,
Bezorilik ko'chasida mast bo'lar.
Urishayik dilda armon qolmasin,
Kimlar o'lib, kimlar nayza dast bo'lar.

Olloh bilar kim baland, kim pastdadi(r),
Isfihoni o'tkir qilich dastdadi(r).
Ma'arakada ma'lum bo'lar jang kuni,
Kim o'zin o'limga haydab qistadi.
Qayda nomard, boyqush...
Birovni yomon otli qilmoqqa ustadi(r).

Go'ro'g'li der taka-yovmit elim bor,
Men ham inson o'g'li, qo'yimas qo'lim bor.
Qizilboshga o'lsam yonim bermayman,
So'zlayman, so'zlayman shoir tilim bor.
Urishayik, dilda armon qolmasin,
Anda kinga omon, kinga o'lim bor.

G'irko'kning jilovini burib, qamchi berib choptirib, tog'ning gazasidan oshib ketib, o'ng'ayiga olib, dushmaning orqa tomonidan aylanib kelib, dushmanlarni ha degani qo'yamay, xuddi bir qo'ra qo'yni bo'ri qirganday, yo bo'lmasa qamishga o't tushganday, kallang demay, qo'ling demay, ko'zing demay shipirib oralab, semizini saralab, dushmanlarni qirib-jo'yib, qoniga to'yib, o'liklar bug'doyning bog'iday qiyrab qolib, qochgan qutilib, qochmagan tutilib, sovutlar so'tilib, o'lik-o'likka chatilib, qon-qonga qotilib, shu ahvolda qorong'i-govgumgacha qirg'in bo'libdi. Bir pilla maydonda itday bo'lib yerni tishlab yotgan dushmanlarning jasadidan boshqa hech kim qolmabdi. Xunxor Go'ro'g'li sultonning zarbini ko'rmagan bir sheryurak hindini qo'shiniga boshliq qilib yuborgan ekan, u hindi bir o'zi bo'riga bog'langan uloqday bir qirning ustida qayqayib qolibdi. Shunda Go'ro'g'li sulton u hindini ko'rib, unga siyosat qilib, mo'ylovini burab, uzangiga oyog'ini tirab, bir so'z deb turibdi:

Ey, barzangi hindi, bunda adashib,
Qaysi go'rdan og'ib kelding qir oshib,
Otingni bayon et menga, itbachcha,
Ne qilib turibsan kallangni qashib.

Avval olay o'zing bilan so'rashib,
Na qilursan menman oyoq tirashib,
Otingni bayon et menga, itbachcha,
Ne qilib turibsan kallangni qashib.

Bundayin vasvasa yo'llarga tushib,
Xunxor qo'shiniga o'zingni qo'shib,
Otingni bayon et menga, itbachcha,
Ne qilib turibsan kallangni qashib.

Boshingga ovdarmoq sallani yopib,
Olmoqchisan kimni kuchukday qopib,
Oq it, qora it — bari bir it,
Kiyibsan-da qizilbosh jinsini topib.

Shunda sardor hindi Go'ro'g'li sultonning bu so'zini eshitib, achchig'i kelib, Go'ro'g'li sultonga qarab, uzangiga oyog'ini tirab, bu ham bir so'z dedi:

Turgan joying tekis emas, jo'nag'ar,
Xanjar ursa, oq badandan qon oqar.
Ilon moyi yegan deysan dam-badam,
Avval meni ko'ribmiding, enag'ar.

Kim ko'rgan dunyoning nargi uchini,
Hindi olar dushmanidan o'chini,
Bizning elni yerga urma, bachchag'ar,
Sira sinab ko'ribmiding kuchini.

Endi men aytayin, bilmasang, bilgin,
Ulus hind eliga o'zing qul qilgin,
Ko'p yulduz oldida hulkaring nima,
Sakkizta turkmansan, haddingni bilgin.

Manglayimda xolim, quloqda sirg'a
Hech kimsa teng kelmas mendayin erga,

Hay, attang, el-u yurtning yiroqda,
Bo'lmasa yashamak senga qayoqda.
Qirardim tuxmingdan bitta qoldirmay,
Ko'rinsa ko'zimga xalqing shu choqda.

Kel, barin o'rniga o'zingni so'yayin,
Ko'zginangning kosasidan o'yayin,
Tulim qip ayirib olib teringni,
Somon bilan poxol tiqib qo'yayin.

Ilon moyin yegan sendayin nokas,
Shuncha tirik bo'lib yurganliging, bas,
Otingni bayon et menga, itbachcha,
Go'ro'g'li dushmanni tiriklay qo'yimas.

Bunchalik takabbur, qayqi bo'lmasin,
Hindiman deb, zangi, toshib-to'lmasin,
Otingni bayon et menga, itbachcha,
Tag'i bunda nom-nishonsiz o'lmasin.

Keta ber qulluq, deb turkman elingga,
Oldimga yondoshsang, tiqaman go'rga.

Men bor yerda yo'q majaling turmoqqa,
Bir qadam ildayga bosib yurmoqqa,
Keta ber qulluq, deb turkman elinga,
Ne hadding bor asli ismim so'rmoqqa.

Ko'zim ola qaddu bastim uzundi(r),
Ustimga kiyganim banoras to'ndi(r),
Keta ber qulluq, deb turkman elingga,
Boshingga solmayin bir yomon kundi.

Boshimga chatganim peshovor po'ta,
Do'g' urma turkmancha, ishlaring xato,
Keta ber qulluq, deb turkman elingga,
Zarbimdan qutilib jon deb yo'l tuta.

Bu soʻzni sardor hindidan eshitib, Goʻroʻgʻli sulton: “Hali sen shunchalik darajaga yetdingmi? Toʻxta, boʻlmasa, adabingni berib, seni barcha hindilarga ibrat uchun soʻyib, koʻzginagni oʻyib qoʻyayin”, — deb achchigʻlanib, Gʻirkoʻk jonivorga qamchini berib, hindiga qarab xez qilib bora berdi. Sardor hindi qarasa, bu odam boshqa odamlarning xilidan emas. Koʻzlari lovillab yonib, yeyman, ichaman deb ochqonib, qoplanday otilib kelayotir. Ilon moyini yalagan shum hindi darrov oʻzining oʻlishini sezib, orqaga burila solib, jonini hovuchlab, aqlini qoʻltiqib, Xunxor shahri qaydasan, deb qochagʻoʻydi.

Shuytib Goʻroʻgʻli sulton dushman ustidan gʻalaba qozonibdi. “Endi bir choy ichib, bir chilim chekib olay”, — deb Gʻirkoʻkdan tushib, bir pilla qarasa, sakkiz yeridan yarador boʻlibdi. Gʻirotning oyogʻini tosh irgʻab, oqsoq boʻlib qolibdi. Shunda Goʻroʻgʻli sulton koʻp xafa boʻlib: “Yovni quvib qaytmoq menga Koʻklang bobomdan meros qolgan ekan. Yur endi, jonivor”, — deb Gʻirkoʻkni yetaklab, Badbaxt togʻidan oshib, jonivorning oyoq bosganiga ichi achib, oʻzining yaradorlik azobini unitib, piyoda kela berdi. Ancha bergi enishga tushib, bir yaypanlik yer topib, Gʻirkoʻkning oyogʻini koʻrsa, nahali koʻtarilib, orasiga qum tiqilib qolgan ekan. Darrov nahalini olib, boshqatdan qoqib qoʻyib, yana Gʻirkoʻkni yetaklab, Asqar beliga tushib kelib, Gʻuloyimning hovlisiga burilib mehmon boʻlib, shu yerda qorovul yigitlarini koʻrib, qorovullarning birovini Chambilga suyunchiga joʻnatib, oʻzi bir-ikki kun dam olib, yaralari tuzalib, Gʻirkoʻkning ham oqsoqligi tuzaldi. Undan keyin Goʻroʻgʻli sulton Asqar belidan tushib, Chambilga yuzlanib kela berdi. Qorovul yigit tezlik bilan Chambilga yetib kelib, Ogʻa Yunus, Misqol parilarning oldiga kirib, suyunchi, deb shu soʻzni aytdi:

Parilar, bering suyunchi,
Goʻroʻgʻliday sulton keldi.
Dushmanlarni qirib-joʻyib,
Begim omon-omon keldi.

Bahor chogʻi yashar togʻlar,
Gul ochilib chaman bogʻlar,
Yomgʻir kuni bulut yigʻlar,
Goʻroʻgʻliday sulton keldi.

Togʻlardan tarqaldi tuman,
Turkman eli dorilomon,
Yetib keldi shohizamon,
Bek Goʻroʻgʻli sulton keldi.

Kulsin turkman mamlakati,
Quchoq ochib muzofoti,
Ostida oʻynoqlab oti,
Begim omon-omon keldi.

Parilar, bering suyunchi,
Gʻoʻnondan, doʻnondan enchi,
Oʻydan, xavotirdan tinchi,
Begim omon-omon keldi.

Gʻirkoʻk kelar togʻdan oshib,
Chambilga yetmakka shoshib,
Oʻlja olib toʻlib-toshib,
Goʻroʻgʻliday sulton keldi.

Ogʻa Yunus pari bilan Misqol pari qorovul yigitga ot-u toʻn suyunchi berib, uni joʻnatib turganlarida, Xoʻjatogʻining ustida birovning qayqayib turganini koʻrib qoldilar. “Bu Goʻroʻgʻli sulton”, — deb Xoldor mahram, Hasanxon, Avazxon va qirq yigitga xabar berib, Birinchi Goʻroʻgʻli sultonning oldiga peshvoz chiqarib yubordilar. Shunday qilib, Xoldor mahram boshliq Hasanxon, Avazxon va qirq yigit Goʻroʻgʻli sultonning izzatini qilib, Xoʻjatogʻiga chiqib, bari Goʻroʻgʻli sulton bilan koʻrishib, bardor-bardor qilishib, Chambilga boshlab kelib, mayxonasiga tushirdilar.

Endi savatpurush bobo, Navozishali, Bitta-Bitta, Siz Bittanga, Yosqila va savatpurush boboning qizlaridan eshitsangiz. Ular oʻz vaqtida eson-omon Chambilga yetib kelib, Shoqalandarni soʻragan edilar. Qirq yigitdan bittasi ularni koʻrib qolib, ularning qanday odamlar ekanligiga tushunib, voqeadan Xoldorxonni xabardor qilib, Xoldorxon ham gapning mazmuniga tushunib, ulardan Goʻroʻgʻli sulton haqida koʻp maʼlumotlar olib, ularga bir hovlini boʻshatib, asbobi bilan berdirib: “Bizlar Shoqalandarning xizmatkorlaridan boʻlamiz. Shoqalandar Xurosondan qaytib kelguncha, shunda turasizlar”, — deb qoʻygan edi. Shunday qilib, savatpurush boboy oʻz oila aʼzolari bilan ana shu hovlida tura berdilar. Bitta-Bitta bilan Siz Bittanga endi toza aqlli, yaxshi odam boʻlib qolib, ayollari bilan tinch yashar edilar. Yosqilani uloqib ketib qolmasin, deb hovlidan tashqariga qoʻymas edilar. Yosqila hovlida hali ham tozisini erkalatib: “Hana mana, yo hazo, yo yana xantla, hana-mana”, — deb jovramoqdan boshqa gapni bilmas edi. Navozishali ham hali yomon

odatdan tuzalganicha yo‘q. “Ko‘chada bir turkman qiz-u juvonna ko‘rsa, bosa qoluvdan ham toymaydi”, — deb buni ham hovlidan tashqariga qo‘ymas edi.

Go‘ro‘g‘li sulton mayxonasiga kelib o‘tirgandan keyin: “Shoqalandar chaqirdi”, — deb savatpurush boboni oila a‘zolari bilan chaqirtib keldilar. Bular ham bilsa, Shoqalandar bo‘lib yurgan asli Chambilning podshosi Go‘ro‘g‘li sulton ekan. Shuytib, bari topishib, boshqatdan ko‘rishib, so‘rashib o‘tirdilar. Shunda piyolalar aylanib, maylar ichilib, chilimlar tutatilib turibdi. Bir zamonda Go‘ro‘g‘li sulton juda kayfi qo‘nib, sozini qo‘liga olib, bir maqomga solib chalib, qo‘lida sozi, og‘zida so‘zi, qip-qizil bo‘lib barcha hozirlarga nasihat qilib, bir so‘z dedi:

Yaxshi soatida Chambil qurildi,
Adolat, totuvlik izidan, do‘stlar,
Davlat qo‘sha kelsa, bari ham kelar,
Biri birisining izidan, do‘stlar.

Yoshlikdan ot bo‘ldi mening suyganim,
Shuytib zarbatimdan yanchildi g‘anim,
Unut bo‘lib otim izlab yurganim,
Ketdi kulfat bari izidan, do‘stlar.

Firibgarning o‘ylagani shumlikdi(r),
Takabbir qilgani zulm, zumlikdi(r),
Barini bu dunyo o‘rtiga tiqdi,
Asar qo‘ymay bahor-yozidan, do‘stlar.

Har qayonda borlar yo‘qni ko‘rmadi,
Ko‘rganda ham aslo birga yurmadi,
Xudoy o‘zi ko‘rib bilib, yoronlar,

Tuyaga qanot, ilonga oyoq bermadi,
Asli yomonligi o‘zidan, do‘stlar.

Urush kuni bedov otlar chopilar,
Maydon ichra boshga sipar yopilar,
Nimcha go‘shman mehmon ko‘ngli topilar,
Xasislik odamning o‘zidan, do‘stlar.

Oq o‘tovga oq kigizlar yopilar,
Oqcha yuzdan suyib-suyib o‘pilar,
Iliq so‘zlar bilan ko‘ngil topilar,
Ko‘ngilni bilarlar yuzidan, do‘stlar.

Go‘ro‘g‘li niyati elga rost bo‘ldi,
Shuytib, dushmanlar boshi past bo‘ldi,
Har doim oldida g‘anim pust bo‘ldi,
Shashtining balandlik vajidan, do‘stlar.

Savatpurush bobo Go‘ro‘g‘li sultonning Nishopurda topshirgan ikki po‘lat sandiq va bir bo‘g‘cha omonatini eson-omon Go‘ro‘g‘li sultonga topshirdi. Go‘ro‘g‘li sulton u qimmatbaho narsalarini yana xazinasiga eltib soldirib, yana avvalgiday shodlik kunlari tug‘ib, parilar bilan aysh-u ishrat qilib, murod-maqsadlariga yetdilar.

